

**ALİ RIZA PAŞA HÜKÜMETİ KUVA-YI MİLLİYE İLİŞKİLERİ:  
HARBİYE NAZIRI MERSİNLİ CEMAL PAŞANIN  
KUVA-YI MİLLİYENİN DESTEKLENMESİ YOLUNDAKİ  
GİZLİ EMİR VE UYGULAMALARI**

Dr. Zekeriya TÜRKMEN\*

**Giriş**

Yunan işgali döneminde düzenli ordu birliklerinin yetersizliği karşısında, Anadolu'da yer yer teşekkül etmiş kuva-yı milliyenin düşman işgaline karşı kazandığı mevzi'i başarılar, bu teşekküllere duyulan güvenin artmasına sebep olmuştu. Zayıf bulunan nizamî kuvvetler yanında, sayıca büyük bir yekûna ulaşan kuva-yı milliye iase ve ikmalini tamamlamak için kanunsuz eylemlere başvurmakta idi. İşte kuva-yı milliye liderleri ile iyi ilişkilerin başladığı bir dönemde bu gayr-ı kanunî hareketler iki taraf ilişkilerini de zedelemekte idi. Bundan dolayı Ali Rıza Paşa kabinesinin askerî kanadı -Harbiye Nezareti ile Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti-kuva-yı milliyeyi himayeleri altına almayı düşündü ve bu maksatla çalışmalarını başlattı.

**Ali Rıza Paşa Kabinesinin Kuva-yı Milliye İlişkilerinde Yumuşama Dönemine Geçiş**

Ali Rıza Paşa hükûmeti, Anadolu'daki kuva-yı milliye hareketini Damat Ferid Paşa gibi haince nitelemiyor<sup>1</sup>, aksine millî hareketi meşrû ve

\* Dr. Öğ. Bnb., Gençlkurmay ATASE Başkanlığı, Atatürk Araştırma ve Eğitim Merkezi.

<sup>1</sup> Mesela Ferid Paşa kabinesi Sivas Kongresini merkezî hükûmete karşı bir muhalefet ve fitne hareketi olarak yorumluyordu. Bk., Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti (DH.KMS.), (Dosya) Ds: 53-3, (Numara) nr: 20, F: 1.

ma'kul görüyordu<sup>2</sup>. Bu yüzden kabinenin kuruluşundan hemen sonra Anadolu ile diyalog kurulması konusunda faaliyete geçildi<sup>3</sup>. Bu kabine millî hareketi meşru bir dava olarak tanımakla kalmıyor; bu hareketin liderleri ile de temasta bulunuyordu. Ali Rıza Paşa kabinesinin Dahiliye Nazırı Ebubekir Hazım (Tepeyran) Bey, sadrazamın bilgisi altında Mustafa Kemal Paşaya adamlarını yolluyor, O'na, İtilaf Devletleri'nden gizli olarak her türlü yardımı yapıyordu<sup>4</sup>. Öte yandan Ali Rıza Paşa, Mustafa Kemal Paşa'yı mahkûm etmesini isteyenlere karşı, "ben, bu alçaklığı yapamam!" diyordu<sup>5</sup>. Bir yabancı yazarın görüşüne göre, "Bâbîâlî bu sırada iki taraflı oynuyordu. Görünürde millî hareketin karşısında, ama gizliden gizliye onun yanında idi. Nitekim bu ince düşünce tarzı, Türk diplomasisinin esaslarından biri idi."<sup>6</sup> Yine bu dönemde Anadolu'nun silahlanması hızla sürdüğü gibi, İstanbul'daki askerî makamlar tarafından da bu açıkça destekleniyordu. Diğer taraftan bu sırada Anadolu'ya asker, silah ve para gönderiliyor; İtilaf Devletleri yüksek komiserlerinin uyarılarına, protestolarına aldırış edilmiyor, verdikleri emirler savsaklanıyordu<sup>7</sup>. Sadrazam Ali Rıza Paşa bu hareketleriyle milliyetçilere yakınlık duyduğunu da göstermekte idi<sup>8</sup>. Bütün bu olup bitenler karşısında aciz kalan İngiliz dışişleri bakanı Lord Curzon ise, "...İstanbul'da bizimle alay ediyorlar" tarzında açıklamalarda bulunuyordu<sup>9</sup>. İstanbul'daki İngiliz istihbaratının verdiği bilgilerden yola çıkan Amiral De Robeck, 17 Eylül 1919 tarihinde Lord Curzon'a gönderdiği raporunda, "Mustafa Kemal hareketinin bağımsız bir cumhuriyete doğru gittiği, Harbiye Nezaretince desteklendiği ve veliaht

2 İkdâm nr: 8172, 3 T.sani 1919 ; diğer taraftan Padişah Vahdettin, bir konuşmasında , "Ben bu devlette iki adam gördüm. Biri Tevfik Paşa, diğeri Ali Rıza Paşa" dediği halde O'nu, sadarete getireceği esnada;" bu hüfeci bir kabine olacak, Tevfik Paşa son fişegimizdir" cümlesini kullandığı belirtilir. Böylece Padişah bir sözü ile diğer bir sözünü nakzetmiştir. Bk. Mahmut Kemal İnal, Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar, Millî Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul 1940-1953, s. 2115.

3 Ali Rıza Paşa kabinesinin kuva-yı millîye hakkındaki fikirlerine bakılırsa, "kuva-yı millîye hareketinin bir zaruretin sonucu ortaya çıktığı" yolunda idi. Nitekim, halkın bu tür meşru hak arama davası kadar normal bir davranış olamazdı. Bk., Atatürk'le İlgili Arşiv Belgeleri, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yay., Ankara 1982, Belge nr: 70, 72.

4 Ebubekir Hazım Tepeyran, Belgelerle Kurtuluş Savaşı Anıları, İstanbul 1982, s. 31-32.

5 İlhan Bardakçı, Taşhan'dan Kadifekale'ye, İstanbul 1975, s. 58.

6 Berthe Georges Gaulis, Türk Milliyetçiliği, (Çev. Cenap Yazansoy), İstanbul 1981, s. 83; ayrıca bk., Mareşal Ahmet İzzet Paşa, Feryadım, c. II, İstanbul 1993, s. 143 vd.

7 Bîlal Şimşir, İngiliz Belgelerinde Atatürk, c.I, Ankara 1975, vesika nr: 38 ; ayrıca bk. D.V.Mikusch, Gazi Mustafa Kemal, (Çev. Nermin Erendil), İstanbul 1981, s. 237 .

8 Arnold Toynbee, Türkiye, İstanbul 1971, s. 104.

9 Mikusch, Aynı eser, s. 238.

Abdülmecit'in de bu işin içinde bulunduğunu" belirtiyordu<sup>10</sup>. İngilizler bu şüphelerinde haklı idiler. Ali Rıza Paşa ve kabine üyeleri Anadolu'yu açıkça ve samimice desteklemekte idiler<sup>11</sup>. Kabinenin kuruluşundan sonra Anadolu, isteklerini hükûmete bildirince<sup>12</sup>, hükûmet de Harbiye Nazırı Cemal Paşa vasıtasıyla yapabileceklerini sıraladı<sup>13</sup>. Bu arada hükûmet, İtilaf Devletleri'nin şüphesini çekmemek için ikili oynamak mecburiyetinde idi: Bu, görünürde millî hareketin karşısında, ama gizliden gizliye onun yanında olmak şeklinde tezahür edecekti<sup>14</sup>. Öte yandan, İstanbul hükûmeti bu sırada üzerine düşeni gerektiği şekilde yapmakta ve Damat Ferid Paşa hükûmetlerinde olduğu gibi sadece intikam alma ve yargılama gibi işlerin yapılamayacağını belirten hükûmet, bu politikası ile İngilizlerin şüphelerini de arttırmakta idi<sup>15</sup>.

Diğer taraftan Hükûmet, millî mücadeleye yardım için derhal gerekli faaliyetlere başladı, Anadolu'ya doktor ve subay gönderdi. Türk ordusunun maneviyatının yüksek tutulmasına gayret gösterdi<sup>16</sup>. Kuva-yı Milliye yanlısı basına uygulanan sansür azaltıldı<sup>17</sup>. Millî mücadele karşıtı mülkî görevlilerin vazifelerine de son verildi<sup>18</sup>. Bütün bunlardan da anlaşıldığı üzere, Ali Rıza Paşa kabinesi iç siyasette ayrılığa meydan vermeyecek bir yol takip etmekte idi. Yine bu hükûmet zamanında İstanbul'da Damat Ferit Paşa zamanında yasaklanan mitinglere izin verilmeye başlandı. Yüz binleri geçen kalabalıklarla mitingler yapıldı. Öte yandan hükûmet, millî hareket adına yapılmakta olan iç ve dış müdahale ve taşkınlıklara tahammül edemeyeceğini de gösteriyordu. Bu arada, Cemal Paşa tarafından, millî mücadele liderlerine ve dolayısıyla Mustafa Kemal Paşaya yazılan telgrafta ülkede sanki iki hükûmet varmış gibi bir görüntü sergilenmemesi üzerinde

10 Bilal Şimşir, İngiliz Belgelerinde Atatürk, c.I, vesika nr: 39.

11 Sabahattin Selek, Anadolu İhtilali, c.I, İstanbul 1987, s. 308-309.

12 Selek, Aynı eser, s. 310-311.

13 Selek, Aynı eser, s. 312-314.

14 Berthe Georges Gaulis, Aynı eser, s. 83 ; ayrıca bk. Arnold Toyonbee, Aynı eser, İstanbul 1971, s. 104.

15 Miralay Mehmet Arif Bey, Anadolu İhtilali: Millî Mücadele Anıları (1919-1923), (Yay. Hz., Bülent Demirbaş), İstanbul 1987, s. 37.

16 Bilal Şimşir, İngiliz Belgelerinde Atatürk, c.I, vesika nr: 37, ek 38.

17 Şimşir, Aynı eser, vesika nr: 60, ek 2-3.

18 Kâmil Erdeha, Millî Mücadelede Vilayetler ve Valiler, İstanbul 1975, s. 256.

duruluyordu<sup>19</sup>. Cemal Paşa, Hey'et-i Temsiliye'nin sık sık telgraflar göndererek aşırı isteklerde bulunmasını pek hoş karşılamıyor ve hükûmete müdahale olarak değerlendiriyordu. Paşa, hükûmetin bu sırada işlerine fazla karışılmamasını isterken "...çekilir gideriz, sonunu siz düşünün." diyerek içinde buldukları kritik konumu izah etmeye çalışıyordu<sup>20</sup>. Öte yandan hükûmet, Meclis-i Meb'usanın İstanbul dışında bir yerde toplanmasını da hiç uygun bulmuyordu<sup>21</sup>.

Kuva-yı Milliye hareketinin liderleri Ali Rıza Paşa kabinesinde kendilerine yukarıda da görüldüğü üzere Cemal Paşa'yı muhatap alıyorlardı. Gerçi Cemal Paşa, her ne kadar hükûmette görev almışsa da, mesaisinin büyük bir kısmını kuva-yı milliye için harcamaktan geri kalmıyordu. Halbuki Mersinli Cemal Paşa'nın 1 Temmuz 1919'da II.Ordu Müfettişliğinden ayrılıp İstanbul'a gitmesi<sup>22</sup>, Mustafa Kemal Paşa tarafından iyi karşılanmamıştı<sup>23</sup>. Bütün bu olaylardan anlaşıldığına göre, Cemal Paşa siyasî yoldan faaliyetlerini yürütmek amacıyla İstanbul'a gitmiş ve bilahire de bu kabinede en aktif göreve getirilmişti<sup>24</sup>. Bununla beraber, Mersinli Cemal Paşa'nın Harbiye Nezaretine tayininin ardından Hey'et-i Temsiliye lideri Mustafa Kemal Paşa ile sık sık telgraflaştıkları görülür. Bu telgraflarda temel konu Yunan işgali karşısında kuva-yı milliyenin hal ve hareketinin ne olacağı idi<sup>25</sup>. Bu arada İstanbul hükûmeti ve Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyasetinin kontrolü altındaki bölgelerden Anadolu'ya silah kaçırılması hadiseleri İngiliz kontrol zabıtlığını harekete geçiren bir konu oldu. İngilizler tarafından ortaya atılan bir iddiaya göre, Bandırma'dan cephane sevk edildiği ve Türk mevki kumandanlarının da bunlara göz yumduğu belirtiliyordu. Konya'da bulunan Miralay Refet Bey'in de bu olay-

19 Mevlan-zade Rifat, Türkiye İnkılâbının İcyüzü, (Hz. Metin Hasırcı), İstanbul 1993, s. 334 vd.; ayrıca bk. Mehmet Tevfik (Biren) Bey, II. Abdülhamit, Meşrutiyet ve Mütareke Dönemi Hatıraları, (Yay. Hz. Fatma Rezan Hürmen), İstanbul 1993, c.II, s. 316-317.

20 Mevlan-zade Rifat, Aynı eser, s. 338.

21 BOA.DH.KMS., Ds: 57-1, nr: 61, F: 2-1.

22 BOA., Babâli Evrak Odası (BEO.), Harbiye Giden nr: 343557; Aynı arşiv, Dosya Usulü İrade Tasnifi, (DUİT.), nr: 68.

23 Kemal Atatürk, Nutuk, c.1, s. 48-49.

24 BOA.BEO., İsti'zan-ı İrade-i Seniyye nr: 344453.

25 Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi (Gn.Kur.ATASE) Arşivi: 1-2, Kls: 257, Ds: 8, F: 15, 17, 21-1, 31-1, 31-2.

larda adı geçmekte idi. İngiliz İşgal Kuvvetleri Komutanlığı bu tür hareketlerden hoşlanmadıklarını belirterek, hükûmetten bunların önlenmesini talep etmekte idi<sup>26</sup>.

İngilizler, bu sırada Türklerin lehine olabilecek her türlü gelişmenin önüne geçmekten geri durmadı. Öte yandan İngilizler, İstanbul'da kurdukları divan-ı harplerde mütareke hükümlerine uymadıkları iddiasıyla bazı ümerâ ve zabitanı yargılamaya başlayınca, Harbiye Nazırı bu duruma karşı çıktı. Nitekim Cemal Paşa, 9 Ekim 1919 tarihli notasında Osmanlı ülkesinde işlenen bir suçun Osmanlı kanunlarına göre yargılanması gerektiğini ifade ediyor, İngilizlerin bu tür müdahalelerini de hoş karşılamadıklarını belirtiyordu<sup>27</sup>. İngiliz Yüksek Komiserliği ise, cevabî notasında yapılacak mahkemenin son derece adaletli olacağını ifade ederek, Yakup Şevki Paşanın kendilerine teslimini istemekte idi<sup>28</sup>.

Ali Rıza Paşa kabinesinin gizliden gizliye desteklemesine rağmen, Anadolu'daki ordunun kuva-yı milliyeye hareketine iştiraki Damat Ferit Paşa hükûmetlerini büyük endişelere sevk etmişti. Hatta Damat Ferit'in Harbiye Nazırı Süleyman Şefik Paşa 14 Eylül 1919 tarihinde Vahdettin'in iradesini alarak Eskişehir havalisinde bir asayiş livası kurulması teklifinde bulunmuş ve bu kabul de edilmişti. Bu liva Anadolu'dan İstanbul'a yönelik tehditleri azaltacak ve halifeye sadakati tam olan kişilerden kurulacaktı<sup>29</sup>. Bu arada 16 Eylül 1919 tarihinde Süleyman Şefik Paşanın teklifi ile 20.Kolordunun Eskişehir'e nakli, Ali Fuat Paşa'nın azledilerek yerine Mir-liva Ahmet Hamdi Paşanın tayini yapıldı<sup>30</sup>. Ayrıca 20.kolordunun numarası da 5.kolordu olarak değiştirildi. Yazılan notada ise Ankara-Eskişehir hattının trenle 9-10 saat olduğu belirtilerek en geç 15 gün içinde bu birliğin naklinin gerçekleştirilmesi istendi. Kiraz Hamdi Paşa kendi fik-

26 Gn.Kur.ATASE Arşivi: 1-1, Kls: 25, Ds: 68, F: 10.

27 BOA.BEO., Hariciye Giden nr: 344605, lef: 1.

28 BOA.BEO., Hariciye Giden nr: 344605, lef: 2.

29 BOA.DUİT., nr: 77-1, F: 1-2 / 3, buna göre, beheri yüzer atlıdan mütareke üç bölümlü bir süvari asayiş alayı ile, beheri yüzer piyadeden mütareke ikişer makineli tüfek olan altı bölümlü bir piyade asayiş alayı teşkilıyla, bir asayiş livası kurulacaktı. Bu livaya bir cebel bataryası, telefon-teiğraf, hel-yosto ve sıhhiye müfrezeleri de bağlanacaktı.

30 BOA.DUİT., nr: 77-1, F: 1-3 / 2 ; ayrıca bk. Ali Fuat Cebesoy, Millî Mücadele Hatıraları, İstanbul 1953, s. 197-198.

rince kuva-yı milliyeyi bastıracağını söylemekte idi<sup>31</sup>. Ayrıca kendisine bir miktar para verilirse, bölgede asayiş sağlamasını ve Mirliva Reşit Paşayı da 20. Kolorduya tayin edeceğini belirtiyordu<sup>32</sup>. Hamdi Paşa bundan başka, merkeze gönderdiği telgraflarda Ankara, Afyon, Niğde ve civarındaki kolordu karargâh subaylarının hepsini âsîlikle suçlamakta idi<sup>33</sup>. Temsil Hey'eti ise, Hamdi Paşanın İstanbul'a dönmesini isterken<sup>34</sup>, Damat Ferit hükûmetinin Harbiye Nazırı ise, İstanbul'a gelmesine izin vermemiş, Eskişehir-Ankara demiryolu hattının korunması ve köprülerin tahribine meydan verilmemesini emretmişti<sup>35</sup>.

Bu arada ilave etmek gerekirse, Damat Ferit hükûmetinin 20.Kolordunun taşkınlıklar yaptığı gerekçesiyle Eskişehir'e nakli yolundaki düşünceleri ne yazık ki, tatbika konulamadı. Çünkü, hükûmet istifa etmek zorunda kalmıştı. Nitekim Ali Rıza Paşa kabinesi sulh sağlanmadıkça, 20.Kolordunun Eskişehir'e naklinin askerî strateji açısından mahzurlu olduğunu açıkladı. Çünkü, bu kolordu Batı Anadolu'da mevcut bulunan en iyi eğitilmiş ve güçlü bir askerî birlik idi. Öte yandan 9 Kasım 1919 tarihli bir irade ile 20.Kolordunun başına kuva-yı milliyeye yanlısı olduğu bilinen Mirliva Ahmet Fevzi Paşanın tayini gündeme geldi<sup>36</sup>. Tayinden evvel Hey'et-i Temsiliye ile Ahmet Fevzi Paşa arasında yapılan hususi muhaberatta Ahmet Fevzi Paşa henüz kendisine resmî olarak 20.Kolordu komutanlığı vazifesinin teklif edilmediğini, şayet edilse dahi kabul etmeyeceğini bildirdi ve mesele böylece halledildi<sup>37</sup>.

Öte yandan Ali Rıza Paşa kabinesinin kurulduğu gün (3 Ekim 1919) Mustafa Kemal Paşa, Ali Fuat Paşadan Harbiye Nezaretine çekmesini istediği telgrafta Temsil Hey'etinin isteklerini sıraladı. Bunlar arasında; iki ordu müfettişliği kurularak doğudaki kolorduların 13.Kolordu da dahil ol-

31 Gn.Kur.ATASE Arşivi: 1-2, Kls: 86, Ds: 144(318), F: 56.

32 Gn.Kur.ATASE Arşivi: 1-1, Kls: 17, Ds: 102(68), F: 33-2.

33 Gn.Kur.ATASE Arşivi: 1-1, Kls: 17, Ds: 102, F: 39, 39-1.

34 Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü (A.Ü.TİTE) Arşivi: 114 / 52204 ; Bekir Sıtkı Baykal, Hey'et-i Temsiliye Kararları, Ankara 1974, s. 4.

35 Gn.Kur.ATASE Arşivi: 1-1, Kls: 21, Ds: 143(82), F: 83.

36 BOA.DÜİT., nr: 77-1, F: 1-4 / 2.

37 A.Ü.TİTE Arşivi nr: 114 / 51606, Forma 16, s. 10.

duğu halde Karabekir Paşaya, batıdaki kolorduların ise İstanbul ve Trakya'dakiler de dahil olduğu halde Ali Fuat Paşa emrine verilmesini istedi<sup>38</sup>. İngilizler tarafından takip altında tutulduğunu belirten Ali Rıza Paşa, adı geçen paşaların böyle bir göreve getirilmesi durumunda İngilizlerin türlü engeller çıkartıp hükûmete baskı yapacaklarını ve milletin zor durumda kalacağını belirterek bu müfettişliğe Cevat veya Fevzi Paşaların getirilmesini Cemal Paşaya çektiği telgrafta izah etmişti<sup>39</sup>. Ali Fuat Paşa, bu sırada kendisinin mirliva rütbesine sahip bir asker olarak, Batı Anadolu Kuva-yı Milliye kumandanı sıfatıyla görevden yana olduğunu belirtmekte idi<sup>40</sup>.

Cemal Paşanın Harbiye Nazırlığına getirilmesini takip eden dönemde önemli gelişmeler oldu. Nitekim Kasım ayından (1919) itibaren, Anadolu'da ve Trakya'da henüz İtilaf Devletleri'nin kontrolüne girmemiş olan bölgelerdeki orduların iaşe, ikmal ve techizat konusuna ağırlık verilmeye başlandı. Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyasetinin 29 Kasım 1919 tarihli şifre telgrafında bu konuda şöyle deniyordu : "Kuva-yı milliyenin iaşesi hakkındaki emrin bütün memlekete yaygınlaştırılması çeşitli söylentilere sebebiyet vereceğinden kuva-yı milliyenin nizamî birlikler tarafından iaşesinin zaruri olduğu görülmektedir. İtilaf Devletleri karşısında hükûmeti müşkül durumda bırakmamak için bütün faaliyetlerin gizlilikle yapılması düşünülmektedir. Nizamî birliklerce iaşe edilecek kuva-yı milliye yalnız İzmir (Batı) Cephesinde ve düşman karşısındakiler olursa iaşe konusunda problem olmaz. Yalnız ilgililere bu konunun çok gizli olduğunun tebliğ edilmesi zaruridir."<sup>41</sup>. Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti, her ne kadar şimdilik desteğini sadece Batı Anadolu'daki kuva-yı milliye için olabileceğini ifade etmişse de, bu daha sonra memleket sathına yaygınlaştırılacaktı. Böylece Osmanlı Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi şanına yakışanı yapmakla tarihe geçmiş olacaktı. Bundan başka, Trakya'da bulunan askerin ise jandarmaya tahvili, ordunun terhis edilmemesi gereği

38 Ali Fuat Cebesoy, Aynı eser, s. 223-224 ; Kemal Atatürk, Nutuk, c.I, s. 198-199.

39 A.Ü.TİTE Arşivi nr: 114 / 51606 , Forma 10, s. 29.

40 Ali Fuat Cebesoy, Aynı eser, s. 235.

41 Gn.Kur.ATASE Arşivi: I-1, Kls: 23, Ds: 78, F: 4. Bu dönem askerî yazışmalarda "çok gizli" gizlilik dereceli yazılarda genellikle yan yana çift hilal işareti kullanılırdı. Bu belgede de bu işaret bulunmaktadır.

dile getirilirken<sup>42</sup>, 17.Kolordu komutanı Yusuf İzzet Paşa ise, eşkıya ile mücadele edebilmek -asında Yunanlılarla savaşabilmek- için kurmayı planladığı ordusunun modernize edilmesini talep etmekte idi<sup>43</sup>. Diğer taraftan III. Kolordu bomba bataryalarının kurulmasını, 20.Kolordu bomba ve top temin edilmesini istedi<sup>44</sup>. Kolordulardan Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyasetine yazılan telgraflardan çıkan sonuca bakılırsa, İngilizlerin Kütahya ve Eskişehir depolarından alarak İzmit-Derince istasyonuna getirttikleri 99 vagon silah, cephane, teçhizat, araç, gereç vs.nin iyi muhafaza edilmesi gerektiği dile getiriliyordu<sup>45</sup>.

Öte yandan 27 Aralık 1919 tarihinde Harbiye Nezaretinden çıkan bir yazıda depolarda mevcut silah, cephane vs.nin ileride kullanılabilir şekilde korunması ve bir fişegine dahi zarar verilmemesinin çok önemli olduğu belirtiliyordu. Ayrıca depoların çok iyi muhafazası, İtilaf Devletlerine karşı açık vermeyecek memurların gözetiminde bulunmasının memleket menfaatine uygun olduğu vurgulanıyordu. Bu arada işi bilen memurların tayininde, vatanperver askerlerin aracılık etmeleri isteniyordu<sup>46</sup>. Diğer yandan şayet lağv olunan birlikler varsa, bunların silahlarının makbuzla depolara teslimi şartı getiriliyordu<sup>47</sup>. Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti, diğer taraftan birliklerde ne kadar silah mevcut olması gerektiği yolunda bir emir de neşretti. Buna göre; fırka karargâhında 40 tüfek ve 40 kasatura, piyade alayı karargâhında 14 tüfek , 14 kasatura; beher makineli tüfek bölüğünde 25 tüfek ve 25 kasatura, Alay makineli tüfek bölüğünde 100 tüfek, 100 kasatura, her piyade taburunda 295 tüfek ve kasatura bulunması ve bir piyade alayında toplam üç piyade taburu, dört makineli tüfek bölüğü ve 999 mavzer ve kasatura bulunması gerekiyordu. İstihkâm bölüğünde 100'er tüfek ve kasatura bulunacaktı. Topçu alaylarında iki kudretli batarya, iki şınayder batarya ile 224 tüfek ve kasatura bulunacaktı. Telgraf Takımlarında 20 tüfek ve kasatura bulunması

42 Gn.Kur.ATASE Arşivi: 1-1, Kls: 27, Ds: 41, F: 69.

43 Gn.Kur.ATASE Arşivi: aynı dosya , F: 68, 68-1.

44 Gn.Kur.ATASE Arşivi: aynı dosya, F: 65, 67.

45 Gn.Kur.ATASE Arşivi: aynı dosya, F: 64-1,2,3,4,5,6.

46 Gn.Kur.ATASE Arşivi: 1-1, Kls: 27, Ds: 41 / 108, F: 70.

47 Gn.Kur.ATASE Arşivi: 1-1, Kls: 28, Ds: 35 / III, F: 12-16.



gerekiyordu. Eksiklikler varsa bilahare temin edilecekti<sup>48</sup>. Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyasetinin bu yeni düzenlemeleri yanında, yurt içinde bulunan İtilaf subaylarına karşı kuva-yı milliyeciler tarafından karşı bir harekette bulunulmaması da sık sık öğütleniyordu. Bu sırada Konya ve Adana arasındaki istasyonlarda bulunan Fransız subaylarına yapılan baskıların İtilaf Devletleri'nin karşı hareketine sebep olacağından vazgeçilmesi isteniyordu<sup>49</sup>. Cemal Paşa ayrıca Adana-Pozantı taraflarında Fransızlar'a karşı yürütülen harekette Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyasetinin kesinlikle bir müdahalesinin olmadığını, halkın galeyana geldiğini ifade ederek meseleye açıklık getirmekte idi<sup>50</sup>. Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti aslında yukarıda da ifade edildiği gibi gizliden gizliye de olsa kuva-yı milliyeyi desteklemekte idi. Bu açıdan milis kuvvetlerin teşkilinde olsun, silah ve cephaneye açısından desteklenmesinde olsun gizliden gizliye yardımlarını esirgemedi. Nitekim, İtilaf Devletlerine açıktan açığa bu durumu ifşa etmek, memleket aleyhine bir durum yaratacağından gizli tutulmaya çalışıldı.

### **Mustafa Kemal Paşaya İtibarının İade Edilmesi Meselesi ve İstanbul-Anadolu Münasebetlerinde Yumuşama Dönemine Geçiş**

Harbiye Nazırı Mersinli Cemal Paşa, 28 Aralık 1919 tarihinde sadarete yazdığı bir tezkirede, III. Ordu müfettişi iken görevine son verildikten sonra askerlik mesleğinden istifa etmiş bulunan Mustafa Kemal Paşanın, bazı siyasî sebeplerden dolayı askerlikten çıkarılarak sahip olduğu nişan ve madalyalarla, fahrî yaverlik rütbesinin Padişah buyruğu ile<sup>51</sup> kaldırıldığını belirtiyordu. Cemal Paşa tezkiresine devamlı, yapılan işlemin her hangi bir mahkeme kararına dayanmamasından dolayı kanuna da aykırı olduğunu belirterek, düzeltilmesi gerektiğini ve Mustafa Kemal Paşanın sahip olduğu nişan ve madalyalarla fahrî yaverlik rütbesinin geri verilmesini istemekte idi. Bundan başka, Mustafa Kemal Paşanın ordudan

48 Gn.Kur.ATASE Arşivi: I-1, Kıs: 14, Ds: 131 / 57, F: 4 - 5.

49 BOA.BEO., Harbiye Giden nr: 345403.

50 BOA.BEO., Harbiye Giden nr: 345403, lef: 2.

51 Bu irade ve karar için bk. BOA.DÜİT., nr: 68 / 13 , 68 / 14, 68 / 16.

52 BOA.BEO., Harbiye Giden nr: 345546.

atılmış değil, istifa etmiş kabul edilmesini öneriyordu<sup>52</sup>. Nitekim, Cemal Paşanın bu önerisi 29 Aralık 1919 tarihli Meclis-i Vükelâ toplantısında yerinde bulunarak, gerekli düzeltmelerin yapılabilmesi için Padişahın iradesinin de alınması lazım geldiği açıklanıyordu<sup>53</sup>. Bakanlar Kurulu da aynı gün Harbiye Nezaretine yazdığı bir yazıda bu konunun düzeltileceğini dile getirdi<sup>54</sup>. Bu arada Harbiye Nazırı, bu konuyu zaman aşımına uğratmadan kısa sürede çözüme kavuşturmak arzusunda idi. Bu yüzden 30 Aralık 1919'da sadarete yazılan bir yazıda III.Ordu müfettişliğinden alındıktan sonra istifa ettiği halde hiç bir sıkıyönetim mahkemesi kararına dayanmaksızın, idarî kovuşturma sonucu askerlik mesleğinden çıkartılıp, nişan ve madalyaları geri alınan Mustafa Kemal Paşanın bu durumunun düzeltilmesi isteniyordu<sup>55</sup>.

Öte yandan hükûmet merkezinde bu faaliyetler yürütülürken, Mustafa Kemal Paşa 27 Aralık 1919'da Ankara'ya varmıştı. Ankara vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderdiği şifreden anlaşıldığına göre, Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları şehre girdikten sonra, doğruca Hacı Bayram-ı Veli türbesini ziyaret etmişler, daha sonra halkın alkışları arasında kurbanlar kesilmiş; halifelik ve Padişahın, devlet ve milletin mutluluğu için dua edilmiş ve bilahire Ankara Ziraat Mektebine giderek oraya yerleşmişlerdi. Bu arada hey'etin, Ankara'ya gelene kadar uğradığı yerlerde, halkın tamamının kuva-yı milliyeden yana olduğu da müşahade edildi<sup>56</sup>. Mustafa Kemal Paşa, 30 Aralık 1919 tarihinde İstanbul vilayetine çektiği telgrafında ise, Osmanlı istiklalinin yıldönümünü tebrik etti<sup>57</sup>. Gelişmelere

53 BOA., Meclis-i Vükelâ Mazbatası, (MVM.), nr: 217, s. 629 ; Atatürk'le İlgili Arşiv Belgeleri, Belge nr: 75.

54 BOA.BEO., Harbiye Giden nr: 345542.

55 BOA.DÜİT., nr: 68 / 18.

56 BOA.BEO. Dahiliye Giden nr: 343585, telgraf 28 Aralık tarihidir. BOA., Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti, (DH.KMS.), Ds: 53-4, nr: 21, F: 4.

57 BOA.DH.KMS., Ds: 53-4, nr: 21, F: 7. Telgraf şu şekilde idi:

Mahreci: Ankara

İstanbul Vilayetine,

Bu gün yevm-i istiklal-i Osmanî olmak münasebetiyle arz-ı tebrikat eyler, bu vesile ile vatandaşımızın tamamı-yi halâsı ve devlet ve milletimizi altı asırlık şanlı istiklaliyle mazhar-ı saadet eylesmesini Cenab-ı Hakk'tan dileriz. Bu yevm-i mübeccelin saadeti idrakini bilumum milletdaşların yekdiğerini tebrike şitâb eylemelerini tememni eyleriz. 30 Kânun-ı Evvel 1335

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti  
Hey'et-i Temsiliye Namına  
Mustafa Kemal

bakılırsa, bu dönemde Temsil hey'eti ile İstanbul hükûmeti arasındaki münasebetler gayet olumlu bir şekilde yürütülmekte idi. Bu sırada Padişah'ın rahatsızlığı Ankara'da da duyulunca, Mustafa Kemal Paşa hatır sormak bahanesi ile ve hem de Damat Ferid Paşa döneminden beri devam eden kırgınlığı gidermek üzere bir telgraf gönderdi. Bu telgrafında Padişah'a, rahatsızlığından dolayı Temsil Hey'etinin de üzüldüğünü ifade ettikten sonra, şifa dileklerinde bulundu<sup>58</sup>. Nitekim, Damat Ferit kabineleri tarafından âsi ilan edilen, dilekleri kabul görmeyen Mustafa Kemal Paşa, Padişah tarafından dahi muhatap kabul olunmakta idi. Paşanın 14 Ocak 1920 tarihli bu telgrafına karşılık olarak, saray tarafından da bir teşekkür telgrafı gönderildi<sup>59</sup>.

M.Kemal Paşa ile İstanbul hükûmeti arasındaki bu yazışmalardan da anlaşılacağı gibi, iki taraf arasındaki kırgınlık dönemi sona erdi. Nitekim, 3 Şubat 1920'de çıkan irade-i seniyyede belirtildiği üzere, askerlikten idarî olarak uzaklaştırılmış olan Mustafa Kemal Paşanın askerlikten istifa etmiş sayılacağı, nişan ve madalyalarının geri verileceği açıklanıyordu<sup>60</sup>. Ali Rıza Paşa kabinesi bu sırada İtilaf Devletlerinin yoğun baskılarına rağmen, memleket için önemli kararlar aldı. Bunlardan en önemlisi de Mustafa Kemal Paşaya eski itibarının iade edilmesi idi<sup>61</sup>. Nitekim, Ali Rıza Paşa kabinesinin böyle bir karar alması onun vatanperverliğinin en mühim delili sayılmalı idi. Çünkü, devlet merkezinde İngiliz baskı ve tazyikinin had safhaya ulaştığı bir dönemde öteden beri İngilizlerin de takip etmekte olduğu bir kumandana yeniden iade-i itibar kazandırılması küçümsenmeyecek bir hareket idi. Zaten millî mücadeleyi desteklemesi ve Mustafa Kemal Paşaya arka çıkmasından dolayı Ali Rıza Paşa kabinesi hiç bir zaman zan altından kurtulamadı. Olayların gelişimine bakılırsa, şu kanaat karşımıza çık-

58 Mustafa Kemal Paşanın bu telgrafı 14 Ocak 1920 tarihlidir. Bk. Atatürk'le İlgili Arşiv Belgeleri, belge nr: 79 ; Nitekim Mustafa Kemal Paşa daha önce de Vahdettin'e tebrik telgrafı göndermişti. 15 Aralık 1919 tarihinde gönderdiği telgrafında Padişah'ın mevlit kandilini tebrik ediyordu. Bk. Jaeschke, Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi, c.I, Ankara 1989, s. 80.

59 Atatürk'le İlgili Arşiv Belgeleri, belge nr: 80.

60 BOA.DUİT., nr: 68 / 20 , 21.

61 Bu konu belgelerde olmasına rağmen, diğer kaynaklarda bulunmamaktadır. Bk., BOA.BEO., Harbiye Gelen nr: 345542 ; BOA.DUİT., nr: 68. Nitekim bu konu Nutuk'ta işlenmemiştir. Mustafa Kemal Paşaya yapılan bu jest, daha doğrusu Millî Mücadeleye verilen bu destek, İngilizlerden gizlenmek amacıyla basına da sızdırılmadığı gibi , Takvim-i Vekayi'de de yayımlanmamıştır. Bk. Zeki Saruhan, Aynı eser, c.II, s. 31-32.

maktadır: İstanbul hükûmeti sanki artık ömrünün sona erdiğini anlamışçasına, bayrağı Anadolu'daki kuva-yı milliye liderlerine teslim etmek için onları muhatap almış ve elinden gelen desteği sağlamaktan geri durmamıştı.

Öte yandan, hükûmetin bir takım icraatları yukarıdaki görüşlerimizi doğrular mahiyettedir. Ali Rıza Paşa kabinesinde Dahiliye Nazırı olarak yer alan Ebubekir Hazım Bey, Sadrazamın onayı ile Mustafa Kemal Paşaya gizli olarak İskân Şubesi Müdürü Marûf Bey'i göndererek ona şu tekliflerde bulundu :

"1-) Kuva-yı Milliyeye daha çok hizmet edebilmek için Rauf Bey hükûmetin işlerine daha az karışsın;

2-) Gönderdiğim valileri kabul edin.

3-) Aramızda bir yazışma şifresi düzenlensin!"<sup>62</sup>.

Diğer taraftan Ali Rıza Paşa hükûmetinin politikası, kuva-yı milliye ile uzlaşmaktan öteye gidip adeta Mustafa Kemal Paşanın İstanbul'daki temsilcisi gibi davranması, bir müddet sonra müttefikleri telaşa düşürerek harekete geçmelerine sebep oldu.

### **Harbiye Nezareti'nin Kuva-yı Milliye Hareketine Bakışı**

Sivas kongresinden sonra Anadolu'nun tamamına yakınında otoritesini kabul ettiren Temsil Hey'eti, kuva-yı milliye'nin desteği ile hakimiyetini memleket sathında pekiştirmekte idi. Nitekim, kuva-yı milliye'nin ilk Yunan işgal hareketleri döneminde belirli bir teşkilatı yoktu. İhtiyaçlarının temininde hükûmetin bir desteği bulunmuyordu. Kısaca kendi başının çaresine bakmak mecburiyetinde kalan kuva-yı milliye teşkilatı, her hangi bir gelire sahip olmadığından bazı mahallerde â'sâr gelirlerine el atıyor, bazı kanunsuz hareketlerle maişetini gidermeye çalışıyordu. Cemal Paşa Harbiye Nezaretine geldikten sonra, kanuna aykırı hareketlerin bir çok israf ve suistimallere yol açacağını ve keyfî uygulamalara sebep olacağını belirterek kuva-yı milliye'nin hükûmet ta-

62 Ebubekir Hazım Tepeyran, Aynı, s. 31-32.

rafından iâşe edilmesi gerektiği tesbit edildi. Nitekim, Cemal Paşa'nın çok gizli (çift hilal işaretli) kaydıyla Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti Levazımât-ı Umumiye Dairesine gönderdiği 4 Aralık 1919 tarihli yazısında, kuva-yı milliyenin hükûmetçe iâşe edilmesi durumunda İtilaf Devletlerinin baskısına maruz kalınacağı endişesi dile getirilmekte idi. Bu endişeye rağmen Paşa, Batı Anadolu Cephesinde bulunan kuva-yı milliyenin çok gizli olarak Bandırma'da bulunan 14. Kolordu ile Konya'da bulunan 12. Kolordular tarafından desteklenmesini emretti<sup>63</sup>. Cemal Paşa bir yandan bu emri verirken, diğer taraftan da Anadolu'daki idarî ve askerî erkân ile telgrafla irtibat kurarak, işbirliği yapmaktan çekinmedi<sup>64</sup>. Nitekim, Cemal Paşa'nın yukarıdaki düşüncelerinden hareket eden Levazımât-ı Umumiye Dairesi, Konya'daki 12. Kolordu ile Bandırma'daki 14. Kolordulara bu yolda birer emir gönderdi. Bu emirde kuva-yı milliyenin nizamî birlikler gibi iâşe ve ikmalinin taahhüt edildiği belirtiliyordu. Öte yandan, bu emrin gizlilikle uygulanması gereği vurgulanmışken, 23. Fırka Komutanı Süleyman Sururî Bey'in, bu konuda açık telgrafla 25. Kolordu komutanlığına müracaatı iyi karşılanmadı. İşte bu yüzden, bu işlemlerin büyük bir gizlilikle İtilaf Devletlerinin dikkatini çekmeden yapılması isteniyordu. Emrin devamına bakılınca, sadece Batı Anadolu cephesindeki kuva-yı milliyenin iâşe ve ikmalinin söz konusu olduğu anlaşılmakta idi<sup>65</sup>.

### **Harbiye Nezaretinin Kuva-yı Milliyenin Desteklenmesi Yolundaki Emir ve Uygulamaları**

Bu arada Harbiye Nezareti, kuva-yı milliyenin iâşe ve ikmalî konusunda bir de altı maddelik talimatname hazırladı. Çok gizli kaydı ile Levazımât-ı Umumiye Dairesi II. Şubesinden çıkan bu talimatnamede şunlar belirtiliyordu :

*"1-) Kuva-yı millîye teşkilatının iâşesi, muntkasında bulunduğu nizamî kuvvetler tarafından temin edilecektir.*

63 BOA., BEO., Harbiye Gelen nr: 345518.

64 BOA. Dahiliye Nezareti Şifre Kalemi (DH.ŞFR.), nr: 104 / 78.

65 BOA.BEO., Harbiye Gelen nr: 345518, lef: 2.

2-) Kuva-yı milliye reisleri muntkasında bulunduğu nizamî kuvvet kumandanlarına mevcuduyla ihtiyacını bildirecektir.

3-) Nizamî kıt'a komutanları muntkasında bulunan kuva-yı milliye mevcutlarını yani iâşe ettikleri insan ve hayvan adedini, kadro noksanı varsa verecekleri iâşe maddelerini cetvelde neferlere masraf ve kayd gösterecek, kadro noksanı yoksa bütçeye düşen fazla tahsisattan karşılanmak üzere fazladan iâşe ettiği kuvveti kolordusuna bildirecek, kolordu tarafından bunlar o civarda bulunmayan diğer kıt'aların kadrosunda gösterilerek kıt'alar arasında hesaplar dengelenecektir. Kuva-yı milliye mevcudu kolordu kadrosundan dahi fazla olduğu takdirde, kadrosundan aldığı mevcuttan fazla olan insan ve hayvan iâşesini hesaplayıp Harbiye Nezaretine bildirecektir. Gerek tablolarda ve gerekse iâşe cetvel veya makbuzlarında kuva-yı milliye namı belirtilmeyecek, kesinlikle yazılmayacaktır. Bunlar kolordu veya kıt'aların misafiri olarak kaydedilecektir.

4-) Kuva-yı milliye reisleri ve memurları hiç bir nam ile kendi hesaplarına mülkiye ve maliye memurlarından istekte bulunmayacakları gibi, ikide bir iâşe, â'sâr anbarlarına da el koymayacaklardı.

5-) Nizamî birlik komutanları kendi muntkasında bulunup iâşe ettiği kuva-yı milliye mevcudunu ve iâşe tarzını son derece gizli kaydıyla muraakabe ve teftiş etmek hakkına sahip olacaktır.

6-) Nizamî birlikler, kuva-yı milliye iâşesi için verdikleri iâşe maddelerini başkalarının dikkatini çekmeyecek şekilde temin edecekler ve bu konudaki haberleşme vesika ve vasıtaları taraflarca daima çok gizli bir şekilde cereyan edecek ve saklanacaktır."<sup>66</sup>

İşte yukarıda maddeler halinde belirlenen bu talimat doğrultusunda kuva-yı milliye iâşe ve ikmal edildi. Bundan da anlaşıldığı gibi, Ali Rıza Paşa hükûmeti, kuva-yı milliyeye elbise, silah ve teçhizat vs. her türlü yardımda bulundu<sup>67</sup>. Her halde bu yardımlar yetmiyordu ki, kuva-yı milliye

66 BOA.BEO., Harbiye Gelen nr: 345518, İef: 3-4, 14 . 12 . 1335.

67 Zeki Sarhan, Kurtuluş Savaşı Günlüğü, c.II, Ankara 1986, s. 222-223.

Batı Anadolu'da â'sâr ambarları ile düyûn-ı umumiye sandıklarına da el atmakta, makbûz karşılığı para ve erzak almakta idi<sup>68</sup>. Bu olaylar üzerine Harbiye Nazırı Cemal Paşa, kolordulara gönderdiği bir başka yazısında, kuva-yı milliyenin bu tür uygunsuz hareketlere müracaat etmeyerek belirlenen talimat çerçevesinde hareket etmesini istedi. Nitekim bu doğrultuda yazdığı bir telgrafta Konya'daki 12.Kolordu komutanını uyarmakta idi<sup>69</sup>. Öte yandan, Batı Cephesinde bu sırada Yunanlılar'la yapılan mücadelelerde paraya ihtiyaç duyulmakta idi. Bu amaçla Alaşehir mıntıkasında bulunan Kaymakam Ömer Lütfi Bey, 12.Kolordu komutanlığına yazdığı telgrafta, kuva-yı milliyenin sorumlusu "3157 NK"<sup>70</sup> ile Alaşehir'e acele 20.000 lira gönderilmesini istedi. Tabii ki, bu parayı Harbiye Nezaretinin temin etmesi pek mümkün görünmüyordu. Bilahare bu meblağın makbuz karşılığı bankalardan temin edilmesi yoluna gidildi<sup>71</sup>. Bu arada 12. Kolordu komutanlığından Temsil Hey'etine yazılan 12 Ocak 1920 tarihli şifre telgrafta kuva-yı milliyeye için geri hizmette çalışanlara fazla maaş verilmemesi gerektiği vurgulanıyordu<sup>72</sup>. Kuva-yı milliyenin Harbiye Nezareti ve Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti tarafından iâşe ve ikmaline rağmen, â'sâr sandıklarına, düyûn-ı umumiye vs.ye müdahalede bulunması Harbiye Nazırının 8 Ocak 1920 tarihli şifre telgrafı ile 14.Kolordu komutanlığını uyarmasına sebep oldu. Cemal Paşa, kolordular görevini layıkıyla yaparlarsa, bu tür müdahalenin önünün alınacağını açıklamakta idi<sup>73</sup>. Öte yandan Maraş'taki Kuva-yı milliyecilere de yardım yapılması gerektiği belirtilerek, Batı Anadolu'da hazırlanmış olan bu talimatnamede belirtilen hususların dışına çıkılması da isteniyordu. Çünkü, talimata göre sadece Batı Anadolu kuva-yı milliyesine yardımda bulunulacaktı<sup>74</sup>. Bütün bu faaliyetlerden anlaşıldığı gibi, Damat Ferit hükümetleri döneminden Anadolu ile kopma noktasına varan ilişkiler, Ali Rıza Paşa kabinesi döneminde yeniden düzenlemeye başladı.

68 BOA.BEO., Harbiye Gelen nr: 345518, fef: 5 , bu belgedeki ifadelere bakılırsa, kuva-ıl milliyeye Gördes düyûn-ı umumiye sandığından makbuz karşılığı 2000 lira, Akhisar kazasından da zeytin â'sârını almıştı.

69 Gn.Kur.ATASE Arşivi: 5-2068, Kls: 306, Ds: 33, F: 8-2.

70 Millî Mücadele döneminde bu tür şifreli numaralar önemli mevkiilerde görevli kişilere verilmiş, istihbarî açıdan böyle yapılmıştır.

71 Gn.Kur.ATASE Arşivi: 5-2068, Kls:306, Ds: 33, F: 10, 11.

72 Gn.Kur.ATASE Arşivi: 5-2068, Kls: 306, Ds: 33, F: 12.

73 BOA.BEO., Harbiye Gelen nr: 345833.

74 Gn.Kur.ATASE Arşivi: 5-2068, Kls: 306, Ds: 33, F: 17,18,19 ; ayrıca bk. BOA.BEO., Harbiye Giden nr: 345758.

Bu gelişmeler olurken, Harbiye Nezaretinin zaman zaman İngiliz İşgal Kuvvetleri komutanlığı ile muhatap olduğu da anlaşılmaktadır. İngiliz Karadeniz Ordusu Başkomutanı sıfatına sahip olan General Milne, 3 Kasım 1919'da Cemal Paşa'ya gönderdiği bir notada Batı Anadolu'da Yunan ve Türk kuvvetleri arasında bir hat çizdiğini ifade ederek tampon bir bölge oluşturduğunu belirtti. Milne'e göre, Osmanlı askerleriyle silahlı çeteler (yani kuva-yı milliye) bu hattın 3000 metre gerisine çekilecek, Batı Anadolu'daki bu yerleri İngiliz, Fransız ve Yunan birlikleri işgal edeceklerdi<sup>75</sup>. İngiliz Generalinin bu sert ültimatomu karşısında Harbiye Nazırı Cemal Paşa 5 Kasım 1919'da<sup>76</sup> verdiği cevapta, Paris Barış Konferansı kararlarına göre, Yunanlılar'ın İzmir'i işgal ettiklerine göz yumulduğunu, bu arada İzmir'le yetinmeyen Yunanlılar'ın daha da içerilere ilerleyerek katliamlar yaptıklarını, böyle bir hattın (Milne Hattı) geçici dahi olsa iyi karşılanmayacağını ifade etti. Cemal Paşa ayrıca, bu hattın kabulü durumunda, pek çok Türk'ün muhacerete maruz kalacağını belirtti. Cemal Paşa, Milne'in verdiği notadaki istekler üzerine endişesini şöyle dile getirmekte idi: "...hükûmet tarafından kabul edilse bile, kuva-yı milliye, hükûmetin emirlerini dinlemeden karşı harekete geçecektir!"<sup>77</sup>.

### **Batı Anadolu'daki Yunan İlerleyişi Karşısında Kuva-yı Milliye'nin Tavrı ve Hareketleri, Hükûmetle Olan İlişkileri**

Daha önceki bahislerde de ifade edildiği gibi, Temsil Hey'eti ile yeni hükûmet arasında 7 Ekim 1919'da mutabakat sağlandı. Öte yandan bu sırada Ali Fuat Paşa, Temsil Hey'eti tarafından Garbî Anadolu Umum Kuva-yı Milliye Komutanlığına atandı. Cepheyi dahilî ve haricî olmak üzere ikiye bölen Paşa, Batı Cephesinde görevli bulunan kumandanları da Bilecik'e davet ederek<sup>78</sup>, 14 Ekim 1919 tarihinde bir toplantı tertipleyerek görev taksimatı yaptı<sup>79</sup>. Nitekim, bu toplantıdan önce Mustafa Kemal

75 BOA.BEO., Harbiye Gelen nr: 344912.

76 Belgede yanlışlıkla olsa gerek 5 T.evvel 1335 tarihi verilmiştir. Bk. BOA.BEO. Harbiye Gelen nr: 349690.

77 BOA.BEO., Harbiye Gelen nr: 344912, 349690.

78 A.Ü.TİTE Arşivi: 114 / 51606, Forma: 14, s. 10. ; Ali Fuat Cebesoy, Millî Mücadele Hatıraları, İstanbul 1953, s. 239 ; ayrıca bk. Kemal Atatürk, Nutuk, c. I, s. 239-240.

79 Cebesoy, Aynı eser, s. 240 ; Ayfer Özçelik, Ali Fuat Paşa, Ankara 1993, s. 113.



Paşa, Ali Fuat Paşa'ya gönderdiği 8 Ekim 1919 tarihli telgrafında; "...kuva-yı milliyenin ahaliye mütecevaz davranmamasını, yardım edeceğimizi vaad ettiğimiz yeni hükümeti zor duruma sokmamaları" lüzumunu izah istemişti<sup>80</sup>. Ali Fuat Paşa verdiği cevapta 14.Kolordu mıntıkası hariç olmak kaydıyla bütün cephede bir kargaşa olduğunu, millî hareketi yeniden düzenleyecek ihtilafı giderecek büyük rütbeli bir kumandana ihtiyaç olduğunu, eğer 20. Kolorduya dönmesi mümkün olamazsa, bizzat kendisinin Batı Cephesinde emir komutayı almak istediğini bildirmişti<sup>81</sup>. Mustafa Kemal Paşa da 12 Ekim 1919'da Cemal Paşadan Ali Fuat Paşanın resmî ya da, gayr-ı resmî bir sıfatla Aydın Cephesine gönderilmesini ve bu cephede kuva-yı milliyeyi tanzim ve tensik edilerek nizamî kıt'alarla kuva-yı milliyenin ilişkilerini düzenlemeye memur edilmesini istemişti<sup>82</sup>. Bu istekler şimdilik hükümet tarafından uygun bulunmamıştı.

Öte yandan Ali Fuat Paşa, Bilecik'teki mülakattan sonra İzmir Cephesine doğru harekete geçtiğini, yalnız Seyitgazi'de İstanbul hükümetinin müdahalesi ile durdurulduğunu yazmakta idi<sup>83</sup>. Ali Fuat Paşa'ya göre, bu müdahale sebebiyle gerekli düzenlemeler yapılamadığı gibi, millî müfrezeler dağılmıştı. Yeni kabine tarafından, XII. ve XIV. Kolordular bu cephede görevlendirilmişti. Yalnız İtilaf Devletleri'nin baskıları hükümetin bu cephede almaya çalıştığı tedbirlerden vazgeçmesine sebep olmuştu<sup>84</sup>.

1919 Aralık ayı başlarında Yunanlıların Batı Anadolu'ya yeni kuvvetler yığarak işgal sahalarını genişletecekleri haberleri yayınlanması üzerine<sup>85</sup>, Harbiye Nezareti bu ihtimali dikkate alarak derhal harekete geçti. Nezaret, Anadolu ve Rumeli'deki kolordulara 24 Aralık 1919 tarihinde gönderdiği emirde, seferberliklerini yapmalarını emretti. Cemal Paşa tarafından hazırlanan 32 sayılı ve çok gizli kayıtlı seferberlik emrine göre,

80 Gn.Kur.ATASE Arşivi: 5-3522, Kls: 329, Ds: 3(13), F: 39-6.

81 Gn.Kur.ATASE Arşivi: 5-3522, aynı dosya, F: 38-5 ; Harp Tarihi Vesikalari Dergisi (HTVD.), Sy: 46, (1963), vesika nr: 1078 ; Ali Fuat Cebesoy, kendisi olmazsa, Re'fet Bey'in tayin edilmesini istemektedir.

82 Gn.Kur.ATASE Arşivi: 5-3522, aynı dosya, F: 38-4.

83 Ali Fuat Cebesoy, Aynı eser, s. 242.

84 Ali Fuat Cebesoy, Aynı eser, s. 242-244.

85 HTVD., Sy: 20, (1957), vesika nr: 502-510, Milen'in Yunan işgal sahasını genişletmeyeceklerini yazmaktadır. Bk. HTVD., Sy: 20, vesika nr: 507.

her kolordu mıntıkasında bir asker alma kalemi tesis edilecekti. Bu emirde şayet anlaşılmayan bir nokta olursa, gerekli açıklamalarda bulunulmak üzere kolorduların güvenilir birer zabiti İstanbul'a göndermeleri isteniyordu<sup>86</sup>. Bu da meselenin ne derece gizli tutulduğunu göstermesi bakımından önemli idi. Nitekim muhabere vasıtaları ile bu konunun bildirilmesinin sakıncalarını bilen Harbiye Nazırı, şimdilik böyle bir ifade kullanmakta idi.

Bu arada, Temsil Hey'eti 31 Aralık 1919 günü Batı Cephesindeki kolordu ve fırka komutanlıklarına yazdığı bir şifrede Yunanlıların İzmir ve çevresinde kuvvetli bir ordu kurarak -sulh konferansı bu bölgeyi boşaltmaları kararını verse de- işgal sahalarını genişleteceklerini bildirdiklerinden bahsetti. Temsil Hey'eti, kuva-yı milliyenin yalnız başına bu işi başaramayacağından 14. ve 12.Kolorduların bu cepheye yardım etmelerini istemekte idi<sup>87</sup>. Ayrıca bu tebligatın bir sureti de gizli olarak Harbiye Nezaretine gönderildi. Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanı Miralay Galatalı Şevket Bey vasıtasıyla gönderilen bu yazıda Cemal Paşa, "İsa" müstear ismini kullanarak yalnız iki kolordunun harekete geçmesinin doğru olmayacağını, 20. Kolordunun da seferberlik ve ikmalini tamamlayarak icabında bu cepheye yardım etmesi gerektiğini bildirmekte idi<sup>88</sup>.

Bu sırada Temsil Hey'etince hazırlanan seferberlik planı, 9 ocak 1920 tarihinde, İstanbul'daki 10.Kafkas fırkası, Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığı, Edirne'de I. Kolordu, Bursa'da 56.fırka, Bandırma ve Balıkesir'de 61.fırka, 14.Kolordu, Erzurum'da 15.Kolordu ve Konya'da da 12.Kolordular olduğu halde bütün askerî makamlara bildirildi. Buna göre Mustafa Kemal Paşa Umum Anadolu komutanı olacak, Erkân-ı Harbiye Riyasetinde Ali Fuat Paşa getirilecekti. Öte yandan doğudaki orduları da Kâzım Karabekir Paşa idare edecekti<sup>89</sup>. Bu konuda sadaret ile Harbiye Ne-

86 HTVD., Sy: 20, vesika nr: 508-509.

87 HTVD., Sy: 20, vesika nr: 511.

88 HTVD., Sy: 20, vesika nr: 518.

89 HTVD., Sy: 20, vesika nr: 514, 518, 519.

zaretleri arasında da yazışmalar olduğu anlaşılmaktadır<sup>90</sup>. Nihayet Harbiye Nezareti, 25 Şubat 1920 tarihinde Temsil Hey'eti'ne gönderdiği bir yazıyla şu önemli noktaları izah etmekte idi: "...kuva-yı milliye'nin İzmir'in ilhaki durumunda demiryolları, cephaneye ve silah depoları ile stratejik noktalara el koymasını, akabinde 14., 12. ve 20. kolorduların İstanbul'daki merkezî hükûmetle atâkalarını kesmelerini 15., 13. ve 3. Kolorduların ise irtibat halinde kalarak İtilaf kuvvetlerine karşı hükûmetin tehdit unsurunu meydana getirmeleri düşüncesinde olduğunu bildirecekti. Bu durumda İtilaf Devletleri'nden gelmesi muhtemel baskılar karşısında hükûmet, kendisine isyan etmiş olan bu kolordu ve birliklere karşı bir şey yapamayacağını, ancak Nasihat Hey'etleri gönderebileceğini söyleyecek, böylece bir kısım değerli şahsiyetin Anadolu'ya katılmaları sağlanacaktı. Bu durumu asla ordu ve memleketin anarşi içinde olduğu şeklinde yorumlamamak lâzımdı. Şayet bütün bunlardan sonra, İngiliz ve Fransızlar'ın siyasî tehditleri fiilî müdahaleye dönüşürse, o zaman 13., 15. ve 3. Kolordular da merkezle bağlarını koparacaklardı. Bu durumda 15. Kolordu şarka yürüyecekti. Bu durum memleketin en nazik anında tatbik konulacaktı. Demiryolları da tamamen Anadolu'nun kontrolünde olacaktı."<sup>91</sup>.

Harbiye Nezaretinin seferberlik ve yığınak planları ve yapılması gereken mühim işler konusunda Temsil Hey'etine gerekli talimatı vermesinden sonra, Temsil Hey'eti de 9 Ocak 1920 tarihli planda bazı değişiklikler yaptı. Milne Hattı ve ilerisinin işgali halinde kolordular kuva-yı milliyeye azamî silah, cephaneye, teçhizat vs. yardımını yapacaklardı. İlk önce Batı Anadolu'daki birlikler seferber duruma geçeceklerdi<sup>92</sup>. Bunları da diğer kolordu ve birlikler takip edeceklerdi. İşte alınan bütün bu tedbirler, İstanbul'da bulunan işgal güçlerini harekete geçiren sebepler arasında bulunuyordu. Başkentte işgal altında olmalarına rağmen<sup>93</sup>, Eşkân-ı

90 HTVD., Sy: 21, (1957), vesika nr: 534-537.

91 HTVD., Sy: 21, vesika nr: 538.

92 HTVD., Sy: 21, vesika nr: 539.

93 Bu ifade belki tenkide açık olabilir, fakat bizim görüşümüze göre 13 Kasım 1918 tarihinden itibaren Osmanlı başkenti İtilaf Devletleri'nin işgallerine girmiş bulunuyordu. Özellikle İngilizler her istediklerini yaptırabilmekte idiler. Dirayetli hükûmetler ki, bunlar arasında yer alan Ali Rıza Paşa kabinesi döneminde emellerine tam manasıyla ulaşamadıklarından -kaynaklarda yer almakta olan- resmen işgal hadisesini gerçekleştireceklerdi.

Harbiye-i Umumiye Riyaseti bu aşamada büyük gayretler sarf ederek en büyük vatanperverlik örneğini sergiledi. Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyasetinin bu tür tavır ve hareketleri, yani kuva-yı milliyeden yana davranışlar sergilemesi İngilizlerin gözlerinden kaçmadığı gibi, hemen harekete geçmelerine de sebep oldu.

Diğer yandan General Milne'nin, kuva-yı milliye için asker toplandığı yolundaki endişelerini dile getiren telgraflarının, zaman zaman Cemal Paşa'ya ulaştığı anlaşılmakta idi. Milne'nin iddiasına göre, ordu mensupları tarafından kuva-yı milliyeye adam toplanmakta, ötede beride propagandalar yapılmakta idi. Milne, İşgal kuvvetleri adına Osmanlı zabitanının böyle işlerle uğraşmasını uygun bulmadıklarını ve böyle olayları şiddetle kınadıklarını belirtmekte idi. Gerçi Cemal Paşa, bu yolda bir araştırma yaptırmış ve kuva-yı milliye için adam toplayan kişi veya kişilerin İngilizlerin iddia ettikleri gibi asker olmayıp, halktan ileri gelenlerin olduğu tespit edilmiş ve bu yolda Dahiliye Nezaretine de gerekli takibatın yapılmasının tavsiye edildiği belirtilmişti. Bu endişeler üzerine Cemal Paşa, gerekli makamlara emirler göndererek şüpheye kesinlikle mahal bırakılmamasını da emretti<sup>94</sup>. Nitekim, Dahiliye Nezareti de bu uyarıları dikkate alarak, memleket menfaatleri doğrultusunda gayret sarf etti. İngilizlere ise geçiştirici cevaplar vererek, meseleyi kapatmaya çalıştı. Öte yandan, 23 Aralık 1919'da Harbiye Nazırının sadarete yazdığı uzunca bir tezkirede, mütarekenin ardından işgal güçlerince ordunun silah ve malzemesine el konulduğu belirtildikten sonra, pek çok kayıp olduğu anlatılıyordu. İtilaf Devletleri'nin teslim aldığı silah ve malzemelerin depolarda çok iyi muhafaza altında tutulması gereği de ayrıca dile getiriliyordu. Bu arada İngiliz ve Fransızlar'ın aldıkları silahlar için makbuz vermeleri şartının da uygulanması Harbiye Nezaretinin fikirleri arasında yer alıyordu<sup>95</sup>. Nitekim, Harbiye Nezareti ve Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyasetinin Anadolu hareketinin liderleri ile gizliden gizliye kurmaya çalıştıkları irtibattan İngilizler endişe duymakta idiler. Bu en-

94 BOA. DH.KMS., Ds: 53 / 4, nr: 18, F: 2-1, 3.

95 BOA.BEO., Harbiye Gelen nr: 345528, İef: 1-2.

dişler, General Milne tarafından 20 Ocak 1920'de Harbiye Nazırı Cemal Paşa ile Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Cevat Paşaların 48 saat zarfında görevden uzaklaştırılmalarını isteyen bir ultiimatomla hükümeti zor duruma soktu. Cemal ve Cevat Paşaları suçlayan notada şunlar sıralanmıştı<sup>96</sup>:

“1-) Özel olarak seçilmiş subayları Kuva-yı milliyeye erkân-ı harbiyesine göndermek

2-) 14.Kolordudan terhis vs.yollarla ayırmak suretiyle kuva-yı milliyeye adam göndermek<sup>97</sup>

3-) Anadolu'ya top kaması ve diğer alât ve edavatı kaçırmak

4-) Zonguldak'tan İstanbul'a gelen taburun tekrar Zonguldak'a iadesine sebep olmak

5-) İtilaf Devletleri'nden izin almadan Alaşehir'e alay nakletmek

6-) İtilaf Devletleri'nden izin almadan Bursa'dan Bandırma'ya alay nakl etmek.”

Her ne kadar hükümet, bu notaya hemen cevap verdi ise de, mütefikler verilen cevaba inanmadılar ve kanaatleri de değişmedi. Bunun üzerine Harbiye Nazırı ile Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti bu suçlamalardan sonra istifa etmek durumunda kaldı<sup>98</sup>. Bu istifalar sırasında Harbiye Nezareti vekaleten Salih Paşa'ya bırakıldı<sup>99</sup>. Fakat bir müddet sonra, 3 Şubat 1920'de Harbiye Nezaretine Mustafa Fevzi Paşa (Çakmak) atandı<sup>100</sup>. Bu arada, devlet merkezinde bu istifalar olurken, Temsil Hey'eti adına telgraf çeken Mustafa Kemal Paşa, Harbiye Nazırının istifasına itiraz

96 Kemal Atatürk, Nutuk, c.I, s. 365-367 ; Taner Baytok, İngiliz Kaynaklarında Türk Kurtuluş Savaşı, Ankara 1970, s. 49 ; ayrıca bk. Mevlan-zade Rifat, Aynı eser, İstanbul 1993, s. 348.

97 Cemal Paşa Harbiye Nazırlığı döneminde kuva-yı milliyeye destek olduğu gibi para yardımı da dahi bulunmuştu. Bu hususta arşivlerde ve yayınlanmış arşiv belgelerinde de bilgiler mevcuttur. Bilgi için bk., HTVD., Sy: 12, (1955), vesika nr: 302.

98 BOA.BEO., Dahiliye Giden nr: 345847 ; ayrıca bk. Kâzım Karabekir, İstiklal Harbimiz, (Yay Hz. Faruk Özerengin), İstanbul 1990, s. 420-422.

99 Kemal Atatürk, Nutuk, c.I, s. 363'de belirtildiğine göre, Mersinli Cemal Paşa, M.Kemal Paşa'ya yazdığı telgrafında; “...İngilizler, hükümete verdikleri bir notada benimle Cevat Paşa hazretlerinin görevden çekilmemizi istediler. Hükümetçe olmaz diye şiddetli karşılık verildiyse de, durum hükümetin kalmasını ve yalnızca benimle Cevat Paşa'nın çekilmemizi gerekli kılıyordu. Harbiye Nazırlığına vekaleten Salih Paşa vekil edilecektir. Hükümeti güç duruma sokacak bir davranışta bulunulmamasını rica ederim. Yoksa durum düşündüğümüzden ağır olur” diyordu.

100 Tefvik Bıyıklıoğlu, Atatürk Anadolu'da (1919-1921), c.I, Ankara 1959, s. 24.

etti<sup>101</sup>. Öte yandan hükümet, Milne'in bu ultimatolarına karşı muhtelif teşebbüslerde bulunmuşsa da başarılı olamadı. Hatta kabine topluca bunu protesto etmek için istifayı da düşünmüş; fakat, Meb'usan Meclisinde yeterli sayıda mebusun bulunmayışı bu uygulamadan vazgeçilmesine sebep olmuştu<sup>102</sup>. Diğer taraftan Mersinli Cemal Paşa, Burdur Meb'usu sıfatıyla mecliste çalışmayı Harbiye Nazırlığına tercih etmiş; lakin, uyarıların ardından tekrar görevde kalarak, Ali Rıza Paşa kabinesini zor bir durumdan kurtarmaya muvaffak olabilmişti<sup>103</sup>. Diğer taraftan Ali Rıza Paşa kabinesi, bu arada son Osmanlı Meb'usan Meclisini toplamış ve Misak-ı Millî kararlarını almıştı.

Harbiye Nezareti, 7 Şubat 1920 tarihinde sadarete sunduğu bir raporda Yunanlılar'ın mütecaviz hareketleri karşısında sessiz kalmamayacağını, seferber duruma geçilmesi gerektiğini hatırlatıyordu. Fevzi Paşa, bu raporunda mevcut birliklerimizle işgal mntikasındaki birliklerimizin müessir bir durumda olmadıklarını, silah, efrad, malzeme noksanlığı bulunduğunu ifade ettikten sonra İngilizler'in baskılarına rağmen, sayıca orduyu arttırmak düşüncesinde olduğunu söylüyordu. Fevzi Paşa, Ali Rıza Paşa'ya altı madde halinde isteklerini şöyle sıraladı<sup>104</sup>:

*"1-) Yunanlıların doğrudan tecavüzüne maruz kalan Trakya'da I., Anadolu'da 14., 12., ve 20.Kolordular ve İstanbul'daki 25.Kolordunun mevcutlarını arttırmalı, asker, malzeme vs. ihtiyaçlarının tedarik edilmesi,*

*2-) Seferberlik hazırlıklarının ikmalinden sonra seferberliğin ilan edilmesi*

*3-) Her zaman kit'aatımızı istediğimiz mahalle sevk ve ikamet serbestiyetinin olması*

*4-) Silah altına alınan veya alınacaklar konusunda, silah ve cephanenin temininde, cepheye hakim olma konusunda tam bir serbestlik içinde çalışabilme imkânının sağlanması*

101 Kemal Atatürk, Nutuk, c.I, s. 365-367; öte yandan Ali Fuat Türkgeldi, Vahdetin'in Harbiye Nazırı Mersinli Cemal Paşa'nın istifa haberini aldığı anda; " aferin!, Türk oğlu Türk olduğunu ispat etti." dediğini belirtir. Bk, Görüp İşittiklerim, s. 255.

102 Mehmet Tevfik (Biren) Bey, Aynı eser, c.II, s. 329-332.

103 Mevlan-zade Rıfat, Aynı eser, s. 348.

104 Gn.Kur.ATASE Arşivi: 1-2, Kıs: 105, Ds: 172, F: 4, 4-1, 2, 3, 4, 5.

5-) Yunanlılarla büyük bir harp vuku'unda harbi sürdürebilmek için şimdiden silah, cephane, vs. malzemeyi tedarik etme konusunda serbesiyet sağlanması

6-) Mevcut yollardan ve malzemelerden gereğince istifade edebilmek için gizli hazırlıkların yapılması ve bunun müttefiklere kat'i surette sızdırılmamasının sağlanması lazımdır.”

Öte yandan, Harbiye Nazırının bu istekleri doğrultusunda, sadrazam daha evvel bir açıklamada bulundu<sup>105</sup>. Ali Rıza Paşa, bütün bu endişelere rağmen gizliden gizliye Anadolu'ya destek olmaya devam etti. Sadrazam, 16 Şubat 1920 tarihinde Anadolu'ya sevk edilecek askerî eşya arasında silah, cephane, teçhizat, araç gereç vs.nin bulunduğunu belirttiikten sonra, İngiliz Rıhtım Komutanlığınca bunların arandığını; bu yüzden Sevkıyat Dairesinden bir ilmühaber uydurularak bunların Anadolu'ya usulünce aktarılıp, kuva-yı milliye için gerekli desteğin sağlanmasını tavsiye ediyordu<sup>106</sup>. Öte yandan Sadrazam, Yunan işgal olayları karşısında büyük devletler nazarında devamlı temaslarda bulunarak elinden geleni yapmaya çalışıyordu<sup>107</sup>.

Ali Rıza Paşa kabinesinin kuva-yı milliye ile uzlaşmaya varmaktan öteye gidip, âdetâ Mustafa Kemal Paşanın emrine girmek eğilimini gösterdiği yolundaki inanç, müttefikleri telaşa düşürdü. Nitekim Hükümet, Anadolu'da kuva-yı milliye liderleriyle temas etmek, yapılacak seçimleri denetlemek üzere Ahmet Fevzi ve Hurşit Paşaları Anadolu'ya göndermişti. Hurşit Paşa Batı Anadolu'da teftiş vazifesini icra etmiş<sup>108</sup>, geçtiği yerlerde halkın kumandanların icraatlarına destek olmalarını istemişti<sup>109</sup>. Hurşit Paşa, İstanbul'da hükûmete verdiği raporda Anadolu'da vaziyetin iyi olduğunu, asayişî “Anzavur'un serseriyane hareketlerinin bozduğunu” ifade etmişti<sup>110</sup>. Öte yandan, Hurşit Paşa'nın hazırladığı raporda İstanbul hükûmeti ile Anadolu arasında anlaşmaya varıldığı yolundaki haberler İti-

105 Gn.Kur.ATASE Arşivi: 1-2, Kİs: 105, Ds: 172, F: 4-6.

106 Gn.Kur.ATASE Arşivi: 1-92, Kİs: 221, Ds: 22, F: 9.

107 Gn.Kur.ATASE Arşivi: 1-2, Kİs: 105, Ds: 172, F: 4-6.

108 İkdâm nr: 8183, 23 T.sani 1919 ; nr: 8196, 2. K.evvel 1919 ; nr: 8198, 4 K.evvel 1919.

109 İkdâm nr: 8212, 20 K.evvel 1919.

110 İkdâm nr: 8226, 6 K.sani 1919.

laf temsilciliklerine de ulaştırılmıştı. Hurşit Paşa'nın anlaşmaya varıldığını bildiren programı şöyle idi<sup>111</sup>:

"1-) İzmir, Yunanlılara verildiği takdirde, kuva-yı milliyeciler hükûmete karşı bağımsızlıklarını ilan edecekler ve Yunan ordusu ile çatışmaya gireceklerdi. Mustafa Kemal'e İstanbul hükûmetinin yardımı vaad edilmiş ve Türkler'in Yunanlılar'la savaşa tutuşması durumunda, İtalya'nın karışmayacağına dair İtalyan hükûmetinin sözü iletilmişti.

2-) İstanbul Türkiye'den ayrılacak olursa, hükûmet, halifenin İslam dünyasına demecini yayınlayacak ve genel af ilan edilecektir."

Öte yandan, Harbiye Nazırı Fevzi Paşa'nın 23 Şubat 1920'de Mustafa Kemal Paşa'ya hitaben yazdığı telgrafta; "...Kuva-yı milliyenin ortadan kaldırılmasının mevzu bahis olmadığı, Sadrazam'ın kuva-yı milliyeye aleyhindeki beyannameleri sırf hükûmete İtilaf Devletleri'nin müdahalesini önlemekten ibaret olduğu, harice karşı hükûmeti kuvvetli göstermek istediklerini, bundan dolayı hükûmetten asla şüphe etmemelerini" öğütlemekte idi<sup>112</sup>. İngiliz Yüksek Komiseri Amiral De Robeck de, Lord Curzon'a gönderdiği raporunda, Ali Rıza Paşa kabinesinin millî hareket liderlerini kınama konusundaki tutumunun her ne pahasına olursa olsun iktidarda kalmak ve milliyetçilere düşman bir hükûmetin başa geçmesini önlemek niyetinden ileri geldiğini; şayet şimdiki hükûmetin düşmesi halinde, millî harekete düşman bir hükûmetin başa geçmesi ve millî hareketi bastırmasını tercih ettiklerini açıklamakta idi<sup>113</sup>. Nitekim, Ali Rıza Paşa kabinesinin izlediği bu politika hükûmetin istifaya mecbur bırakılması ile sonuçlanacaktı. Çünkü İngilizler, hem Padişah Vahdetin'den<sup>114</sup>, hem de

111 Taner Baytok, Aynı eser, s. 47-48.

112 Kâzım Karabekir, İstiklal Harbimiz, s. 457.

113 Bîlal Şimşir, İngiliz Belgelerinde Atatürk, c.1, s. 469.

114 27 K.sani 1919 tarihinde huzura kabul esnasında Ali Fuat Türkgeldi, Padişah'ın memleketin ve kendisinin durumu hakkında acıklı bir ifade ile şunları söylediğini yazar: "...Ecebiler pek bî-aman! Gece, gündüz ne çektiğimi bir Allah bilir, bir ben bilirim. Bizi tazyik ile Meclis-i Meb'usani (18 Aralık 1918) dağıttırdılar. Fikirlerini ihsas değil, adeta açıktan açığa izhar ediyorlar. Ben meşrutî bir hükümdar olduğum halde, güya mutlak bir hükümdar imişim gibi muamelede bulunuyorlar ve doğrudan doğruya bana müraعات ediyorlar. Meşrutiyetten bahs edince "hangi meşrutiyet?" diye mukabele ediyorlar... Ben milletin ateşli küllü üzerine oturdum, taht-ı saltanatın kuş tüyünden minderleri üzerine oturup gömülmedim. Bunlardan kimseye bahsedilmiyor; millete de malûmat verilemiyor. Elbette tarih bir gün bu hakayığı yazar. Siz eminim olduğunuz için bu şeyleri mahremâne olarak yalnız size söylüyorum." Bk., Görüp İşittiklerim, s. 182-183.



hükûmetten yapamayacağı / yapmayacağı isteklerde bulunuyorlardı. Amaç belli idi: Hükûmeti istifaya zorlamak<sup>115</sup>. Nitekim, İtilaf Devletleri'nin baskıları Ali Rıza Paşa kabinesinin 3 Mart 1920 tarihinde istifa etmesine sebep oldu<sup>116</sup>. Hükûmetin istifa sebeplerini İngiliz Amirali Webb, Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a yazdığı telgrafında, "...hem Mustafa Kemal Paşaya, hem de İtilaf Devletleri'ne hizmet etme güçlüğü karşısında kalan Ali Rıza Paşa Hükûmeti istifa etti." şeklinde belirtmekte idi<sup>117</sup>. Hükûmetin istifasından sonra, Meclis-i Meb'usan Reisi Celalettin Arif Bey, Padişah'a çıkarak kuva-yı milliyeye veya millî harekete muhalif birisini sadrazam yapmamasını istemiş; aksi takdirde memleketin vahim bir hal alacağını belirtmişti<sup>118</sup>. Öte yandan Vahdettin, 3 Mart 1920 tarihinde Meclis-i Meb'usan Reisini ve vekillerini kabul ederek onlara hitaben; "Bütün mebuslara selam! Ahval ve vaziyetin vehametini ben de onlar kadar müdrikim. İcab-ı hal ve vaziyete göre birisini intihap edeceğim. Onun selahiyetine tecavüzle rüfekasının intihabına müdahale edemem. Ancak onun ekseriyet grubu ile anlaşmasını tavsiye edeceğim." demiştir<sup>119</sup>. Grubun çoğunluğunun millî mücadelelerden diğer bir ifade ile kuva-yı milliyeye yanlılarından müteşekkil olduğunu bilen Vahdettin, atayacağı sadrazamı bunlarla anlaşabilecek kişiler arasından seçeceğini belirtmişti. Durum böyle olunca, sadaret millî mücadele yanlısı olan, hatta Amasya Mülakatında Temsil Hey'eti ile mutabakata varmış bulunan, -eski kabinenin Bahriye Nazırlığında bulunan- Salih (Hulusi) Paşa'ya verildi.<sup>120</sup>

<sup>115</sup> Hayri Mutlucağ, "Âciz Bir Hükümet, Küstah Bir Müstevli", Belgelerle Türk Tarihi Dergisi (BTİD), Sy: 6, (Mart 1968), s. 13-22.

<sup>116</sup> Kemal Atatürk, Nutuk, c.I, s. 394-399; Mehmet Tevfik (Biren) Bey, Aynı eser, c.II, s. 347-348; Ali Fuat Türk geldi, Aynı eser, s. 256 vd.; ayrıca bk. Mazhar Müfit Kansu, Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, c.II, Ankara 1986, s. 546.

<sup>117</sup> Bilal Şimsir, İngiliz Belgelerinde Atatürk, c.II, Ankara 1979, s. 65.

<sup>118</sup> Mazhar Müfit Kansu, Aynı eser, c.II, s. 549.

<sup>119</sup> Kemal Atatürk, Nutuk, c.III, vesika nr: 242-c.

<sup>120</sup> Nitekim, Salih Paşa kendisine sadrazamlık teklif edilince -ağlayarak- bu görevi kabul etti. Diğer taraftan, Sadarete alternatif olarak Damat Ferid'in getirilebileceği fikri gündeme gelince, bunun memleket ve kuva-yı milliyeye için vahim sonuçlar doğuracağını bilen Salih Paşa, çaresiz sadareti kabul etmek durumunda kaldı. Nitekim, Salih Paşa hükümeti, İngilizler tarafından türlü ithamlara maruz bırakıldıktan başka İstanbul'un işgaline kendi iktidarları döneminde şahit oldu. Salih Paşa İstanbul'un işgalinden sonra bir müddet daha iktidarda kaldıktan sonra 5 Nisan 1920'de istifa ederek yerini Damat Ferit'e bıraktı. Bk., İbnülemin Mahmut Kemal İnal, Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar, s. 2123; Kâzım Karabekir, İstiklal Harbimiz, s. 484. Ayrıca bk., Mithat Sertoğlu, "İstanbul'un İşgali, 16 Mart 1920", BTİD., Sy: 9, (Haziran 1968), s. 3-8.

### Sonuç

Damat Ferit hükûmetlerinin aksine, Ali Rıza Paşa hükûmeti kuva-yı milliye hareketine ılımlı bakan kişilerden oluşmuştu. Hükûmet, kuruluşundan itibaren Anadolu ile ve özellikle de Mustafa Kemal Paşa ile kopan ilişkilerin düzeltilmesi için gayret göstermiş, kuva-yı milliye hareketini meşru bir hareket olarak yorumlamıştı. Nitekim, ilişkileri daha da düzenlemek amacıyla Bahriye Nazırı Salih Paşa heyeti Amasya'ya gönderilerek milli hareketin lideri Mustafa Kemal Paşa ile münasebete geçilmiştir. Yine bu kabine döneminde, Harbiye Nazırı Mersinli Cemal Paşa'nın kuva-yı milliye hareketinin desteklenmesi yolundaki gizli emir ve uygulamaları da son derece önemlidir. Mersinli Cemal Paşa, İstanbul'da İtilaf Devletleri baskısına rağmen, Milli Mücadele hareketinin ilk safhasında Batı Anadolu'daki düzenli ordu birlikleri aracılığıyla kuva-yı milliyeyi desteklemiş; silah ve malzeme desteği sağlamıştır.

Anadolu'da başlatılan millî direniş hareketinin lideri Mustafa Kemal Paşa'ya, işgal güçlerinin tüm baskılarına rağmen itibarının iade edilmesi, kuva-yı milliyenin silah, cephane ve teçhizat bakımından desteklenmesi gibi mühim görevleri yerine getiren Ali Rıza Paşa ve kabinesi, yapılacak arşive dayalı belgesel çalışmalarla Türk Millî Mücadele Tarihi'nde haklı yerini alacaktır.

**BELGELER**

**Belge:1**

Harbiye Nazırı Cemal Paşa tarafından Konya'da bulunan 12 nci kolorduya kuva-yı milliye'nin desteklenmesi yolunda yazdığı emir\*.

23. 12. 335

Harbiye Nazırı Cemal Paşa tarafından,

Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti

1 nci Şube nr: 7408

Konya'da 12 nci Kolordu Kumandanlığına

Maliye Nezaretinin tezkiresi ile melfufu suretleri leffen irsal kılındı. Kuva-yı milliye'nin her hangi bir müracaat ve ihtiyaçları için merciinin, cihet-i taallukuna göre, kolordu veya vilayet ve liva makamları olması ve ihtiyacın bu makamat tarafından bu bâbdaki mukarrerat ve evamir-i mübelliga dairesinde temin ve muhtac-ı arz ve isti'zan ise icabına tevessül edilmesi intizamı kâfil bulunacağından bu tarzda hareket edilmesinin temini mercu'dur.

Harbiye Nazırı

Cemal (İmza)

29/30.12.335

Konya'da 12 nci Kolordu Kumandanlığına\*\* ,

Alaşehir karargâhı tesis edilen kuva-yı milliye kumandanlığının nezdinde bulunacak Konya sancağı murahhası (3157 NK) masarif-i mübreme ve müsta'cileye karşılık olmak üzere 20.000 lira ile birlikte Alaşehir'e sür'atle gelmesi .....

Kaymakam Ömer Lütfü

\* Gnkur. ATASE Arşivi, nr: 5/2060, Ds: 33, Kls: 306, F: 8/2

\*\* Aynı klasör, F: 10.

**Belge: 2**

İzmir bölgesindeki kuva-yı milliyenin desteklenmesi yolunda Harbiye Nazırı Cemal Paşa imzalı belge\*.

Harbiye Nezareti

Levazımat-ı Umumiye Dairesi

(Kırmızı Çift Hilal işareti)

II. Şube

(Gayet mühim ve mahremdir)

Harbiye Nazırı Ferik Cemal Paşa tarafından,

Maruz-ı çaker keminelidir,

Şimdiye kadar kuva-yı milliyenin ne teşkilatına ve ne de temin ve tedarik-i ihtiyacatına hükûmetçe muavenet icra edilmediğinden kendi başının çaresine bakmak zaruretinde kalan teşkilat-ı mezkûrenin bir menba-ı varidatı dahi olmadığından bazı mahaller a'şar zehairinin ahzına teşebbüs edilmiş ve ihtimaline daha ma'lûm olmayan ve fakat her halde kanuna tevafuk etmeyeceği tabii olan tarzlarda ihtiyacatını tedarük ve temin-i maişet etmek mecburiyetinde kalmış olmaları derkârdır. Bu gibi gayr-ı kanunî harekât bir çok israfat ve suistimalâta yol açabileceği gibi, emniyet ve hayreti selb eden keyfî icraata da meydan verebileceği âşikâr bulunmuş ve kuva-yı milliye hükûmetçe işe edildiği takdirde dahil-i memlekette teşkilatın teşmil ve bu suretle şüyu'una da meydan verilmiş olduğundan ve bu yüzden düvel-i mü'telifeye karşı hükûmeti müşkil vaziyette bırakacağından ve kuva-yı milliye ise dahil-i memlekette hal-i içtimada ve silah altında bulunan bütün teşkilat-ı mevcudu şayan-ı kabul olamayacağından ancak yalnız İzmir cephesinde düşman karşısında bulunanları olabileceğinden yalnız bunlara münhasır ve mahsus olmak üzere salifûlarz ahval ve suistimalat ve selb-i hürriyet ve emniyet vuku'una mahal bırakmamak üzere mahremane bir suretin o civarda bulunan kı'taat-ı askeriyece işe edilmelerine dair yazılıp bir sureti leffen takdim kılınan talimat yalnız Bandırma'da bulunan 14 ncü ve Konya'da bulunan 12 nci kolordu kumandanlıklarına tebliğ kılınmış olduğu maruzdur. Olbabda emr ü ferman hazret-i veliyyülemrindir. Fî: 4. 12. 1335

Harbiye Nazırı  
Cemal (imza)

\* BOA., BEO., Harbiye Gelen nr: 345518



**Belge: 3**

Kuva-yı milliyenin desteklenmesi hakkında Konya'da 12 nci, Bandırma'da 14 ncü Kolordu kumandanlıklarına yazılan yazı\*.

Harbiye Nezareti

Levazımat-ı Umumiye Dairesi

(Çift hilal işareti: Gayet Mahrem ve Gizlidir)

Konya'da 12 nci ve Bandırma'da 14 ncü kolordu kumandanlıklarına yazılan 3 K.evvel 1335 tarihli tahrirat zeylinin suretidir.

Kuva-yı milliyenin kıt'aat-ı nizamiye misillû taahhüt suretiyle iaşesinin temini telgrafla 23 ncü fırka kumandanlığı tarafından Kütahya kuva-yı milliye kumandanı Süleyman Sururi Efendiye tebliğ edildiğinden mumaileyh tarafından dahi telgrafla şubeye müracaat olunduğu Kütahya Ahz-ı Asker Şube riyasetinden telgrafla 25 nci kolordu kumandanlığına iş'ar olunmuştur. Muhafaza-i mahremiyetine dikkat edilmesi iş'ar olunan emrin açık telgraflarla mevaki' ve merakizde teatisi şüyu'unu ve bu yüzden düvel-i mu'telifeye karşı hükümeti müşkil bir duruma ilka edeceğinden ve kuva-yı milliye iaşesi hakkındaki emrin bütün memlekete teşmili muvafık olmayacağından kıt'aat-ı nizamiyece iaşe edilecek kuva-yı milliye yalnız İzmir cephesinde düşman karşısında bulunan olabileceği, yoksa dahil-i memlekette hal-i içtimada ve silah altında kuva-yı milliyenin mevcudiyeti şayan-ı kabul olmadığından iaşesi de mevzubahis olamayacağı cihetle yalnız alâkadarana bu maksadın ve mahremiyeti temin edecek tebligatın ifası temenni olunur. 3 K. Evvel 1335

Aslına mutabıktır. 4. 12. 35

Levazımat-ı Umumiye Dairesi I. Şube (mühür)

\* BOA., BEO., Harbiye Gelen nr: 345518

Oslo, 3/11



س

قیمت ده اولدی من جا بیزده اولدی بیزده اولدی بیزده اولدی بیزده اولدی  
بیزده اولدی بیزده اولدی بیزده اولدی بیزده اولدی بیزده اولدی

محمد علی قلی پاشا  
وزارت عدالت  
وزارت عدالت



قارمیدنیق قطعاً قعه به شورو قهره مویر اعانه سنق تالیق عفرانق کدی ایوانی زتره فرمادنیق لاندن کوجیه قزاریمه قزارانق  
سایه سروریا افرانق تیغ ایبریکدن مروالیه لاندن دهن تحریفله سببه طاعتیه ادرانیق کتله افرانق سببه یکنه قزارانق  
کدی ایوانی قزارانق قزارانق استعاره لاندن. محافله بوسته دهنه ایبریا استعاره لاندن. ازلک ایچون قزارانق موایق و لاندن قزارانق  
سیرین و دیروزده درلا قزارانق قزارانق شکل بو قزارانق افرانق سببه دهنه ایبریا استعاره سببه حقه اولک بو قزارانق قزارانق  
سازان اولدی قزارانق قطعاً قعه به جراحه استعاره ایبریکدن قزارانق کدی افرانق سببه دهنه قزارانق لاندن افرانق سببه  
بو قزارانق افرانق سببه حقه ایبریکدن و سببه افرانق قزارانق قزارانق سببه قبول اولدی قزارانق افرانق سببه دهنه قزارانق  
اولدی بیزده اولدی قزارانق قزارانق قزارانق قزارانق قزارانق قزارانق قزارانق قزارانق قزارانق قزارانق قزارانق

امض معتمد  
۱۳۱۶/۱۰/۲۰



BOA. BEO., Harbiye Gelen nr: 345518. Kuva-yı milliyenin işe ve ikmali hakkında 12. ve 14. kolordulara yazılan çok gizli kayıtlı emir.

بازیلده چیق جوابه تاریخ و نومرو و دارالمرهک حادیک شبعه و قس. نعل بازیلان جورانه جواب اولدی بیزده اولدی دوج ایلمی و جا اولدی

**Belge: 4**

Kuva-yı milliyenin iâşesinin ikmali konusunda Harbiye Nezaretinin talimatnamesi\*.

Harbiye Nezareti

Levazımat-ı Umumiye Şubesi

II. Şube

(Çift hilal: çok gizli)

Kuva-yı Milliye İâşesinin Suret-i Teminine Dair Talimatname Suretidir.

1. Teşkilat-ı milliye kuva-yı iâşesi muntıkasında bulunduğu kıt'aat-ı nizamiye tarafından temin edilecektir.

2. Kuva-yı milliye rüesası muntıkasında bulunduğu kıt'a-i nizamiye kumandanına mevcuduyla ihtiyacını bildirecektir.

3. Kıt'a-i nizamiye kumandanları muntıkasında bulunan kuva-yı milliye mevcutlarını yani iâşe ettikleri insan ve hayvan adedini kadro noksanı varsa verecekleri mevadd-ı iâşeyi tablosuna ithalen neferen masraf ve kayıt gösterecek; kadro noksanı yoksa bütçeye taalluku hasebiyle fazla tahsisattan tekabül ettirilmek üzere fazladan iâşe ettiği kuvveti kolordusuna bildirecek ve kolorduca da o civarda olmayan diğer kıt'aat kadrosunda gösterilecek kıt'aat arasında muamele-i mahsube icra ettirilecektir. Kuva-yı milliye mevcudu kolordu kadrosundan dahi taşkın olduğu takdirde kadrosundan aldığı mevcuttan ziyade olan insan ve hayvanata yedireceği mevadd-ı iâşeyi bilhesap nezarete bildirecektir. Gerek tablolarda ve gerekse iâşe cetvel veya makbuzlarında kuva-yı milliye namı derc edilmeyerek kolordunun, kıt'aat-ı sairenin misafiridir mahalliyesiyle ithal edilecektir.

---

\* BOA. BEO., Harbiye Gelen nr: 345518.



4. Kuva-yı milliye rüesa ve memurini hiçbir nam ile ve kendi hesaplarına olarak memurîn-i mülkiye ve maliyeden talepte bulunmayacakları gibi had be-had a'şar ve iaşe ambarlarına da vaz'-ı yed etmeyecektir.

5. Kıt'aat-ı nizamiye kumandanlıkları kendi mıntikasında bulunup iaşe ettiği kuva-yı milliye mevcudunu ve tarz-ı iaşesini mahremane olmak üzere murakabe ve teftiş etmek hakkını haiz olacaktır.

6. Kıt'aat-ı nizamiyeden kuva-yı milliye iaşesine verilen mevadd-ı iaşe aharın nazar-ı dikkatini celbetmeyecek derecede temin ve i'ta edilecek ve bu husustaki muhaberat-ı vesaik daima tarafeynce mahrem bir surette cereyan ve hıfz edilecektir.

Aslına mutabıktır. 4. 12. (13)35

Levazımat-ı Umumiye Dairesi I. Şube (mühür)

B-4c 4/11

تاریخ  
۱۳۳۵  
کتابخانه

تاریخ هیئت است مشاوره  
تصویبات صورت گرفته



- ۱- تکمیل هیئت مشاوره هیئت است مشاوره هیئت است مشاوره
- ۲- قرارگیری در اسکان منطقه در اولویت قرار گیرد
- ۳- قطعنامه تصویب قرارگیری در منطقه اولویت اول قرار گیرد
- ۴- تصویب قرارگیری در منطقه اولویت اول قرار گیرد
- ۵- تصویب قرارگیری در منطقه اولویت اول قرار گیرد
- ۶- تصویب قرارگیری در منطقه اولویت اول قرار گیرد

۲۵ / ۱۱ / ۱۳۳۵



بازرسی و تایید و تصویب و امضاء و مهر و تاریخ و امضاء و مهر و تاریخ

**Belge: 5**

Kuva-yı milliyenin ihtiyaçlarının 14 ncü kolordu tarafından temini hakkında Harbiye Nazırı Mersinli Cemal Paşanın emri\*.

Harbiye Nezareti

(Çift hilal: Mahrem ve mahsustur)

Harbiye Nazırı Ferik Cemal Paşa tarafından

Maruz-ı çaker keminelidir,

Mektubi kalemi ifadesiyle şerefvarid olan 27 Kânümevvel 1335 tarih ve 345518/901 numrolu tezkire-i asafaneleri arıza-i cevabiyesidir.

Tebliğat-ı sabıka vechile kuva-yı milliyeye iâşe ihtiyacının kolorduca temin edilerek kuva-yı milliyeye tarafından muamelât-ı cebriyeye ve müdahelata mahal bırakılmaması 14 ncü kolordu kumandanlığına iş'ar kılınmış olduğu arz olunur. Olbabda emr ü ferman hazret-i veliyyülemrindir.

8. K. Sani 1336

Harbiye Nazırı

Cemal (imza)

---

\* BOA., BEO., Harbiye Gelen nr: 345833

**Belge: 6**

Batı Anadolu bölgesindeki kuva-yı milliyenin gizli olarak desteklenmesi hakkında Harbiye Nezareti Levazımat-ı Umumiye Dairesinin yazısı\* .

1/6762

**Levazımat-ı Umumiye Dairesine-ilâmen**

Kuva-yı milliyenin iaşesi hakkındaki emrin dahil-i memlekete de teşmili ve bu suretle şüyu'una meydan verilmiş olması, kuva-yı milliyenin kıt'aat-ı nizamiyece iaşesi zaruri olduğundan maksat haricinde ve bu hususta düvel-i mü'telifeye karşı hükûmeti müşkil vaziyette bırakmak için muhafazasını kat'iyen müstelzem olan mahremiyeti muhildir.

Kıt'aat-ı nizamiyece iaşe edilecek kuva-yı milliye yalnız İzmir cephesinde ve düşman karşısında bulunanlar olabilirse dahil-i memlekette hal-i içtima'da ve silah altında kuva-yı milliyenin mevcudu şayan-ı kabul olmaduğundan iaşesi de mevzu bahis olamaz. Yalnız alâkadarana bu maksadı ve mahremiyeti temin edecek tebliğata ifası zımında takdim olunur.

Burhanettin (imza)

---

\* Gnkur. ATASE Arşivi, İstiklal Harbi I/1, Kls: 23, Ds: 78, F: 4.

**Belge: 7**

Mustafa Kemal Paşanın askerlikten ihracı ve sahip olduğu nişan ve madalyaların alınması hakkında padişah Vahdettin'in 9 Ağustos 1336/1919 tarihli iradesi\*.

Harbiye Nezareti

Kalem-i Mahsus

1130

İrade-i Seniyye

İmza: Mehmet Vahdettin

Üçüncü Ordu Müfettişliği'nden ma'zul ve askerlikten musta'fi Mustafa Kemal Bey silk-i askerîden ihraç ve haiz olduğu nişanlar nez' ve uhdesindeki fahri yaverlik rütbesi ref'edilmiştir.

İşbu irade-i seniyyenin icrasına Harbiye Nazır memurdur. 12 Zilkade 1337/9 Ağustos 1335.

Harbiye Nazırı

Sadrazam

Nazım (imza)

Damat Ferit (imza)

---

\* BOA. DUİT., Ds: 68/13, 12 Zilkade 1337/9 Ağustos 1335.

**Belge: 7/1**

Mustafa Kemal Paşanın askerlikten ihracı ve sahip olduğu nişan ve madalyaların alınması hakkında padişah Vahdettin'in 9 Ağustos 1336/1919 tarihli iradesi\* .

Harbiye Nezareti

Kalem-i Mahsus

1130

İrade-i Seniyye

İmza: Mehmet Vahdettin

Üçüncü Ordu Müfettişliği'nden ma'zul ve askerlikten musta'fi Mustafa Kemal Bey silk-i askerîden ihraç ve haiz olduğu nişanlar nez' ve uh-desindeki fahri yaverlik rütbesi ref'edilmiştir.

İşbu irade-i seniyyenin icrasına Harbiye Nazır memurdur. 12 Zilkade 1337/9 Ağustos 1335.

Harbiye Nazırı

Sadrazam

Nazım (imza)

Damat Ferit (imza)

---

\* BOA. DUİT., Ds: 68/13, 12 Zilkade 1337/9 Ağustos 1335.

**Belge: 7/2**

Mustafa Kemal Paşanın askerlikten ihracı ve sahip olduğu nişan ve madalyaların alınması hakkında padişah Vahdettin'in 4 Şubat 1336/1920 tarihli iradesi\* .

Harbiye Nezareti

Kalem-i Mahsus

1842

İrade-i Seniyye

İmza: Mehmet Vahdettin

Üçüncü Ordu Müfettişliği'nden ma'zul ve askerlikten müsta'fi iken hiçbir divaan-ı harbin hükmüne mukarin olmaksızın idareten tard ve âmil olduğu nişan ve madalyalar istirdat kılınmış olan Mustafa Kemal Paşa askerlikten müsta'fi ve fakat gayr-ı matrud olup nişan ve madalyaları iade kılınmıştır.

İşbu irade-i seniyyenin icrasına Harbiye Nazır memurdur. 13 Cumadelulâ 1338/4 Şubat 1336.

Harbiye Nazırı

Sadrazam

Nazım (imza)

Damat Ferit (imza)

---

\* BOA. DÜİT., Ds: 68/21, 13 Cumadelulâ 1338/4 Şubat 1336.

Bolge 7/1-A

تذکرہ زکریا

صاحب کتب خانہ

نقارہ خیابانی

کشمور

۱۱۸

ادارہ سنیہ

مکتبہ اسلامیہ

ایچا دوستی نہ نزل دست لادہ مستحق مظلوم لاک بہ سہل کبریا فرماں و حاد اولی تا نہ بخا در سفا قرین و لاک بیک  
پہر ادارہ سنیہ فاہولہ فریادہ لاک

۱۱۸  
۹  
۱۱۸

وہ لاک  
صاحب کتب خانہ  
لاہور





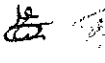
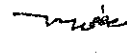





1904

1904

تاریخ	تاریخ	<p style="text-align: center;"><b>مجلس وکلاء</b></p> <p style="text-align: center;">مذاکره مخصوصه شرطنامه</p>	تاریخ	تاریخ
110	19		6-1-1904	1904
<p>خاتمه</p>				
<p>ایچهار دو مفتی ایله مایه نده خدام ویرنه سعادت خدیجه استغفا ایسه اولک مدینه کله یکلک مدینه اسباب  سیاسیه ده طوبیایه مؤرخاً سلیک حکمیه اخلایه ده خاتمه اولیقه شایک زخم و حوضه سنیله خدیجه یار لک زینت زخم  غیرینه حبه نفع زینت ایتکارا ویرنه باله شایه 9 1904 تاریخ راه سینه ضایع خدیجه شرف صدور  بیرین اولیقه خدیجه معینه معرومه حکم قرار ایتکارا ایسه حیدر مدینه قافله اولیقه خدیجه معینه معینه  اخلایه نک کانه طبع ایسه و سانه زینت زخم و غیره سلیک حکمیه اخلایه سلیک حکمیه قبول استغفا  زنده زخم حیدر نفع زینت 8 1904 تاریخ نفعه ادرقه</p>				
<p>قراری</p>				
<p>ایچهار دو مفتی ایله عرک اولدورمه مکره سلیک حکمیه استغفا ایسه حالک ایچ دو یاره خدیجه مکره معارنه  اولیقه ادره معقیاتیم با سلیک حکمیه طر دیم شایه و مدالیه زینت استدرانه ادره سینه خدیجه سینه شرف  اقرار اولر اولر مدینه کله یکلک حقیق معینه نک و حیدر معینه مکره سلیک حکمیه معینه معینه معینه معینه  مکره زار اولر شایه و مدالیه زینت اخلایه ادره سینه حقیقه ناجیه ادره ادره معینه مکره سلیک حکمیه ادره  مکره زینت معینه معینه معینه معینه معینه معینه معینه معینه معینه معینه معینه معینه معینه معینه  مکره سلیک حکمیه معینه معینه معینه معینه معینه معینه معینه معینه معینه معینه معینه معینه معینه معینه</p>				







**Belge: 8**

Mustafa Kemal Paşanın itibarının iade edilmesi hakkında Hey'et-i Vükelâ (Bakanlar Kurulu) tarafından alınan kararın mazbatası\*

**Meclis-i Vükelâ**

**Müzakerâta Mahsus Zabıtname**

Sıra numarası: 629

Tarihi: 6 Rebiyülâhir 1338/29 Kânunuevvel 1335

Tarih-i tebyizi: 29 Kânunuevvel 1335/29 Aralık 1919

**HÜLASA-İ ME'ÂLİ**

Üçüncü Ordu Müfettişi iken memuriyetine hitam verilmesini müte'akip silk-i askerîden istifa etmiş olan Mustafa Kemal Paşanın bazı esbab-ı siyasiyeden dolayı muahharen silk-i askerîden ihracı ve haiz olduğu nişanların nez'i ve uhdesindeki fahrî yaverlik rütbesinin ref'i hususuna Harbiye Nezaretinin iş'arı üzerine bilisti'zan 9 Ağustos 1335 tarihinde irade-i seniyye-i cenâb-ı hilafe<sup>23</sup>enahî şerefsüdûr buyurulmuş olup ancak muamele-i ihraciyenin ke'enlem addedilmesi ve nişan-ı zışanların (silk: ve fahrî yaverlik ünvanının) iadesiyle silk-i askerîden kabul-i istifası lüzumuna dair Harbiye Nezaretinin 28 Kânunuevvel 1328 tarihli tezkiresi okundu.

**KARARI**

Üçüncü Ordu Müfettişliğinden azlolunduktan sonra silk-i askerîden istifa ettiği halde hiçbir divan-ı harbin hükmüne mukarin olmaksızın idarî takibâta binaen silk-i askerîden tardıyla nişan ve madalyalarının istirdadına irade-i seniyye-i cenab-ı şehriyarî şeref-sâdır olmuş olan Mustafa Kemal

\* BOA., MVM., nr: 217, s. 203.

Paşa hakkındaki muamelenin tashihi zımında mumâileyhin askerlikten mustafi fakat gayr-ı matrud tanınması ve istirdad olunan nişan ve madyaların iadesi için irade-i seniyye-i hazret-i tacdârî istihsali muktezi görülerek icap eden layihanın tanzim ve tesyîri hususunun (silik: ve fahrî yaverlik ünvanı doğrudan doğruya taraf-ı eşref-i cenab-ı şehriyarîden tevcih buyrulduğu cihetle olabta bir şey denilemeyeceğinin) nezaret-i müşarünileyhaya iş'arı tezekkür kılındı.

### İMZALAR

Ali Rıza, İbrahim Behcet, Tevfik, Mustafa, Cemal, Mehmet Şerif, Mustafa, Salih Hulusi, Abdurrahman Şeref, Mehmet Hayri, Okunamadı, okunamadı, okunamadı.

**Belge: 9**

Mustafa Kemal Paşanın askerlikten istifa etmiş sayılarak nişan ve madalyalarının iadesi hakkında padişah Vahdettin'in 4 Şubat 1336/1920 tarihli iradesi\*\*.

Harbiye Nezareti

Kalem-i Mahsus

1842

İrade-i Seniyye

İmza : Mehmet Vahdettin

Üçüncü Ordu Müfettişliği'nden ma'zul ve askerlikten müsta'fi iken hiçbir divan-ı harbin hükmüne mukarin olmaksızın idareten tard ve âmil olduğu nişan ve madalyalar istirdat kılınmış olan Mustafa Kemal Paşa askerlikten müsta'fi ve fakat gayr-ı matrud olup nişan ve madalyaları iade kılınmıştır.

İşbu irade-i seniyyenin icrasına Harbiye Nazırı memurdur. 13. Cumadelulâ 1338/4 Şubat 1336.

Harbiye Nazırı

Sadrizam

Cemal (imza)

Ali Rıza (imza)

---

\* BOA. DUİT., Ds: 68/21, 13 Cumadelulâ 1338/4 Şubat 1336.

## ÖZET

Mondros mütarekesini takip eden dönemde, Anadolu'da yer yer teşekkül etmiş bulunan kuva-yı milliye birliklerinin, işgalcilere karşı kazandığı başarılar, bu teşekküllere duyulan güvenin artmasına neden olmuştur. Zayıf durumda bulunan nizamiye kuvvetleri yanında, sayıca giderek büyüyen kuva-yı milliye, iâşesi ile silah, araç ve gereçlerini tamamlamak amacıyla Anadolu'da kanunsuz eylemlere başvurmakta idi. Kuva-yı milliye liderleri ile iyi ilişkilerin başladığı Ali Rıza Paşa kabinesi döneminde bu kanunsuz eylemler iki taraf ilişkilerini de olumsuz yönde etkilemekte idi. Bundan dolayı Ali Rıza Paşa kabinesinin askerî kanadı - Harbiye Nezareti ile Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti- kuva-yı milliyeyi himayeleri altına almayı düşündü ve bu amaçla çalışmaları başlattı.

Ali Rıza Paşa hükûmeti, Anadolu'daki kuva-yı milliye hareketini Damat Ferit Paşa gibi haince nitelemediği gibi, aksine, millî mücadele hareketini meşrû ve halkın işgalcilere karşı haklarını geri almak için başlattığı bir mücadele olarak görüyordu. Bu yüzden kabinenin kuruluşundan hemen sonra Anadolu ile diyalog kurulması konusunda faaliyete geçildi. Nitekim bu kabine, millî hareketi meşru bir dava olarak tanımakla kalmıyor; önceki hükûmetlerin (Damat Ferit hükümetleri) aksine bu hareketin liderleri ile de temasa geçmekte bir sakınca görmüyordu.

Kuva-yı Milliyenin lider kadrosunun Ali Rıza Paşa kabinesinde kendilerine yakın gördükleri kişi ise, Harbiye Nazırı Mersinli Cemal Paşa idi. Cemal Paşa da bunun farkında idi ve mesaisinin büyük bir kısmını kuva-yı milliyenin desteklenmesi yolundaki çalışmalar için harcamaktan geri kalmıyordu.

Bu hükûmet döneminde Anadolu ile ilişkileri daha da düzenlemek amacıyla Bahriye Nazırı Salih Paşa ve heyeti Amasya'ya gönderilerek milli hareketin lideri Mustafa Kemal Paşa ile münasebete geçildi. Yine bu kabine döneminde, Harbiye Nazırı Mersinli Cemal Paşa'nın kuva-yı mil-



liye hareketinin desteklenmesi yolundaki gizli emir ve uygulamaları da son derece önemlidir. Mersinli Cemal Paşa, İstanbul'da İtilaf Devletleri baskısına rağmen, Milli Mücadele hareketinin ilk safhasında Batı Anadolu'daki düzenli ordu birlikleri aracılığıyla kuva-yı milliyeyi desteklemiş; silah ve malzeme desteği sağlamıştır.

Anadolu'da başlatılan millî direniş hareketinin lideri Mustafa Kemal Paşa'ya, işgal güçlerinin tüm baskılarına rağmen itibarının iade edilmesi, kuva-yı milliyenin silah, cephane ve teçhizat bakımından desteklenmesi gibi mühim görevleri yerine getiren Ali Rıza Paşa ve kabinesi, yapılacak arşive dayalı belgesel çalışmalarla Türk Millî Mücadele Tarihi'nde haklı yerini alacaktır.

**Anahtar Kelimeler :** Kuva-yı milliyeye, Mersinli Cemal Paşa, Harbiye Nezareti, Ali Rıza Paşa, Mustafa Kemal Paşa

**ABSTRACT**

In the period following the Mondros Armistice, the successful battles gained by the National Forces organized partly in Anatolia against the occupation forces increased the trust in the organizations of these forces. Besides the Regular Army which was in a weak position, the National Forces increasing gradually conducted illegal actions in Anatolia to maintain its ammunitions and food supplies. These actions conducted by the National Forces disaffected the relations between the cabinet of Ali Rıza Pasha and the leaders of the National Forces in a period during which the relations seemed to go well. Therefore, the military side of the cabinet of Ali Rıza Pasha -Ministry of War and General Staff- considered to protect and patronize the National Forces and so took some actions.

To the contrary of Damat Ferit Pasha who considered the National Forces to be treacherous the cabinet of Ali Rıza Pasha considered this national movement a legal struggle in which the nation was trying to get its rights which was taken by the occupation forces. Therefore an activity was started to build a dialogue with Anatolia immediatly after the cabinet was formed. Thus this cabinet not only considered the national movement as a legal struggle, but also did not see any objection to get into contact with the leaders of this movement to the contrary of the previous cabinets (cabinets of Damat Ferit).

The leading stuff of National Forces found Mersinli Cemal Pasha, Minister of War close to themselves among the cabinet of Ali Rıza Pasha. Ali Rıza Pasha was aware of it and he spent most of the National Forces.

Salih Pasha, Minister of Marine and his delegation were sent to Anatolia during the period of this cabinet to organize the relations with Anatolia and a contact was built with Mustafa Kemal Pasha who was the leader of the national movement. Still during the period of this cabinet, the secret orders and activities of Mersinli Cemal Pasha, Minister of War in

order to support the National Forces had a great importance. In spite of being under pressure of the Allied Powers in Istanbul, Mersinli Cemal Pasha gave support to the National Forces through the regular army corps in Anatolia by supplying weapons and ammunitions during the first phase of the National Movement.

Ali Rıza Pasha and his cabinet which rehabilitated Mustafa Kemal Pasha who was the leader of the National Movement in spite of the all the pressure of the occupation forces and gave support to the National Forces by giving weapons, ammunitions and military equipment will take their right place in the history of Turkish National Combat with the documental study based on the archives.

**Key Words:** The National Farces, Mersinli Cemal Pasha, The Ministry of War, Ali Rıza Pasha, Mustafa Kemal Pasha.